

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Strategiplan

Språk åpner dører

Strategi for styrking av fremmedspråk i grunnopplæringen 2005-2009

Revidert utgave januar 2007

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Strategiplan

Språk åpner dører

Strategi for styrking av fremmedspråk i grunnopplæringen 2005-2009

Revidert utgave januar 2007

Åpne dører!

Et lite språksamfunn som Norge trenger mange mennesker med gode språkferdigheter. Jeg vil arbeide for å styrke språkfagene i skolen og vil gjerne at så mange elever som mulig velger å lære et fremmedspråk i tillegg til engelsk. Jeg vil også at elever på alle trinn skal bli så flinke som mulig i engelsk. Dessuten ønsker jeg å stimulere til at elever skal få anledning til å utvikle sitt morsmål. I en globalisert verden er flerspråklighet en ressurs.

Med innføringen av *Kunnskapsløftet* har elevene fått muligheten til å velge mellom flere språk på ungdomstrinnet. I tillegg til tysk, fransk, russisk eller spansk, eller et annet fremmedspråk skolen kan tilby, kan eleven velge fordypning i engelsk eller norsk. Fra høsten 2007 vil også fordypning i samisk bli en mulighet. Fersk statistikk viser at sammenliknet med tidligere år valgte ca. 20.000 flere elever opplæring i et annet fremmedspråk på ungdomstrinnet høsten 2006. Om lag fem av seks elever i grunnskolen velger altså fremmedspråk. Langt de fleste som velger språklig fordypning, velger engelsk. Totalt er dette et stort, nasjonalt fremmedspråkløft som vil åpne dører for mange.

Tidligere har mange elever valgt bort fremmedspråk mellom 8. og 9. klasse. Det kan ha vært flere årsaker til dette, blant annet fagets uklare status og at det ikke har vært tellende ved inntak til videregående opplæring. Dette er nå endret. En viktig årsak til bortvalg kan også ha vært selve opplæringen i fremmedspråk, som i stor grad har dreid seg om å lære om språket, ikke kommunisere på det. I yrkesopplæringen er det en spesiell utfordring å gjøre engelskopplæringen aktuell og relevant for elevene. Nøkkelen er en tilpasset undervisning som gir elevene mulighet til å lære på ulike måter. Hvis opplæringen i fremmedspråk gjøres interessant og nyttig for elevene, vil vi om noen år stå mye sterkere rustet til å møte framtidige kommunikasjonsutfordringer.

Tilpasset språkopplæring forutsetter lærere med gode språkferdigheter og metodisk innsikt, og mangelen på kvalifiserte språklærere er bekymringsfull. Den store økningen i antall elever som nå vil ha fremmedspråkopplæring, stiller oss overfor nye utfordringer. Jeg vil derfor forsterke innsatsen for å øke lærernes kompetanse i å undervise i praktisk rettet fremmedspråk gjennom et nytt etterutdanningstilbud for lærere fra høsten 2007. Dette er bare ett av mange gode tiltak i *Språk åpner dører*.

Lykke til med det videre arbeidet for det store fremmedspråkløftet!

Oslo, 20. desember 2006

Øystein Djupedal
Kunnskapsminister

Forord	5
Innhold	6
Innledning	8
Kapittel 1 Oversikt over mål og tiltak	10
Kapittel 2 Situasjonsbeskrivelse	14
1. <i>Nasjonalt perspektiv</i>	14
Behov for kompetanse i fremmedspråk i samfunnet	14
Situasjonen for fremmedspråkene i grunnopplæringen	16
Utdanning, rekruttering og kompetanseheving av lærere i fremmedspråk	22
Opplæring i andre fag gjennom fremmedspråk, fremmedspråket som undervisningsspråk	24
Internasjonale programmer	24
Digitale ferdigheter i fremmedspråkene	27
Forsknings- og utviklingsarbeid i Norge	28
2. <i>Et internasjonalt perspektiv</i>	29
Norden	29
Behovet for fremmedspråk – EU og Europarådet	30
EUs handlingsplan for språklæring	31
EUs utdanningsprogrammer	32
Europarådets arbeid for språk	33
Kapittel 3 Mål og tiltak	38
1 <i>Større mangfold og bredde i opplæringen i fremmedspråk</i>	38
1.1 Flere skoler tilbyr opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk på barnetrinnet	38
1.2 Flere skoler tilbyr flere fremmedspråk, også ikke-europeiske	39
1.3 Flere voksne får tilbud om grunnopplæring i fremmedspråk	41
2 <i>Bedre kvalitet på opplæringen i fremmedspråk</i>	41
2.1 Opplæringen i fremmedspråk er differensiert og tilpasset elevenes forutsetninger	41
2.2 Opplæringen i fremmedspråk har praktisk tilnærming	43
2.3 Flere lærere tar i bruk mapper i opplæring og vurdering	43
2.4 Flere elever og lærlinger viser økt digital kompetanse i planlegging, gjennomføring og vurdering av opplæring i fremmedspråk	44

<i>3 Økt rekruttering og kompetanseheving av lærere i fremmedspråk</i>	45
3.1 Økt rekruttering til språkstudier for studenter som vil bli lærere	45
3.2 Økt etter- og videreutdanning i fremmedspråk	45
3.3 Utvidet fagtilbud i fremmedspråk med fagdidaktikk	47
<i>4 Økt kunnskap om behovet for kompetanse i fremmedspråk</i>	48
4.1 Økt kunnskap i utdanningssektoren og samfunnet om verdien av opplæring i fremmedspråk for utvikling av kultur, demokrati og mobilitet	48
4.2 Økt kunnskap hos foreldre og elever om språkfag og konsekvenser av språkvalg	50
4.3 Økt bruk av internasjonalt anerkjente dokumentasjonsverktøy for kompetanse i fremmedspråk for elever og lærlinger og i arbeidslivet	50
4.4 Økt kunnskap om samfunnets behov for andre fremmedspråk enn engelsk	51
<i>5 Styrket internasjonalisering i opplæringen i fremmedspråk</i>	52
5.1 Bedre utnyttelse av eksisterende bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland	52
5.2 Flere bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland	53
5.3 Bedre utnyttelse av internasjonale samarbeidsprogrammer	53
<i>6 Økt forskning og forsøks- og utviklingsarbeid innen fremmedspråk</i>	54
6.1 Mer forskning på sentrale områder innen fremmedspråk	54
6.2 Mer forsøks- og utviklingsarbeid i fremmedspråk i lærerutdanningen	54
Kapittel 4 Omtale av hovedaktørene	56
Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen	56
Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU)	57
Vox – nasjonalt senter for læring i arbeidslivet	58
Utdanningsdirektoratet	58
Nettverk for kompetanseutvikling	59
Referanser	60
Nyttige lenker	62

Språkopplæring for en globalisert verden

Behovet for å beherske fremmedspråk øker etter hvert som land knyttes sammen gjennom nye medier, og grensene åpnes for forflytninger både i forbindelse med arbeid og ferie. Økende mobilitet og digital samhandling innebærer at kompetanse i flere språk og interkulturell kompetanse er en forutsetning for kommunikasjon og deltakelse på mange områder. Engelsk har på verdensbasis utviklet seg fra å være et språk for formidling av bestemte kulturer og verdier forbeholdt en elite, til å bli en ferdighet det er stor enighet om at alle bør beherske. Å lære et fremmedspråk har også en verdi utover ren nytteverdi, fordi det gir oss bedre innsikt i andre kulturer, i vårt eget morsmål og i andre språk vi kjenner. Derved økes vår samlede språk- og kulturkompetanse, og dette blir en del av vår personlige utvikling.

I internasjonal sammenheng forstås norsk av svært få. Derfor er det viktig med både dybde og bredde i vår nasjonale fremmedspråkkompetanse. Europarådet og EU har satt som mål at europeiske skoleelever tidlig skal få opplæring i minst to fremmedspråk, og regjeringen ønsker at så mange elever som mulig i ungdomsskolen og videregående opplæring skal velge et fremmedspråk i tillegg til engelsk. Læreplanene i *engelsk* og *fremmedspråk* i reformen *Kunnskapsløftet* legger vekt

på kommunikasjon, kultur og språklæring. Læreplanen i *engelsk* er gjennomgående og felles for alle elever i grunnskole og videregående opplæring. Læreplanen i *fremmedspråk* er også felles for begge skoleslag, og elever på ungdomstrinnet kan velge et språkfag på nivå I, som vil være tellende for opptak til videregående opplæring. Nivå II er for elever i videregående opplæring og bygger på opplæringen i språket på nivå I. Kunnskapsdepartementets rundskriv F-003-06 gir mer informasjon om valgmuligheter og overgangsordninger.

De fleste er enige i at det er praktisk å lære og kunne engelsk, og norske elever mener engelsk er et viktig fag. Likevel er det fremdeles mange i Norge som mener at fremmedspråk i skolen er teoretiske fag. En ekspertgruppe nedsatt av Europarådet pekte i en rapport i 2003 på at ethvert fag kan gjøres mer eller mindre teoretisk eller praktisk, og at det ikke er forskningsmessig belegg for å hevde at noen fag er mer teoretiske enn andre¹. Regjeringen støtter arbeidet med å gjøre opplæring i fremmedspråk praktisk rettet, slik at elevene skal kunne bruke språket fra første time. Det er ferdigheter i språket, ikke kunnskaper om det, som skal være det viktigste.

¹ *Language Education Policy Profile for Norway, Europarådet/Utdannings- og forskningsdepartementet 2003 – 2004*

Innvandrerenspråkene representerer en viktig ressurs for Norge, både kulturelt i landet og som en forutsetning for samkvem med resten av verden. På ungdomstrinnet skal skolene tilby minst ett av fire språk: tysk, fransk, spansk eller russisk. Hvis skolene har ressurser til det, kan de i tillegg tilby andre språk, også ikke-europeiske. Gjennom språkassistentordninger har flere skoler høstet erfaring med opplæring i de sjeldnere underviste språkene. I en globalisert verden er to- og flerspråklighet en ressurs!

Strategiplanens mål og struktur

Strategiplanen *Språk åpner dører (2005-2009)* videreføres for 2007-2009 i revidert utgave med samme navn. Strategiplanen omfatter alle fremmedspråk, fra verdensspråket engelsk til de språkene som er lite undervist i norske skoler, men ofte store i internasjonal sammenheng.

Strategiplanens overordnede mål er det samme som i den første utgaven:

Bedre ferdigheter i flere fremmedspråk hos elever, lærlinger og lærere i grunnskole og videregående opplæring og økt interesse og motivasjon for språkopplæring.

De seks hovedmålene er også de samme:

1. Større mangfold og bredde i opplæringen i fremmedspråk
2. Bedre kvalitet på opplæringen i fremmedspråk
3. Økt rekruttering og kompetanseheving av lærere i fremmedspråk
4. Økt kunnskap om behovet for kompetanse i fremmedspråk
5. Styrket internasjonalisering i opplæringen i fremmedspråk
6. Økt forskning og forsøks- og utviklingsarbeid innen fremmedspråk

Kapittel 1 gir en oversikt over mål og tiltak i strategien. Kapittel 2 er en ajourført beskrivelse av situasjonen for opplæring i engelsk og andre frem-

medspråk. I kapittel 3 beskrives de enkelte tiltak som skal bidra til å møte de utfordringene som er beskrevet i kapittel 1 og 2. I løpet av strategiplanens virketid er flere av tiltakene gjennomført. Noen er igangsatt og følges opp, og nye skal settes i gang. Status for hvert enkelt tiltak er beskrevet nærmere under det enkelte tiltak. Kapittel 4 inneholder en omtale av hovedaktørene i arbeidet for å styrke fremmedspråkene i grunnopplæringen.

Ansvar for oppfølging og gjennomføring

Den reviderte utgaven av *Språk åpner dører (2007-2009)* skal videreføre tiltak fra den første utgaven og bidra til å realisere de politiske målsettingene i *Soria Moria-erklæringen*. Den er også knyttet til St.meld. nr. 30 (2003–2004) *Kultur for læring og Kunnskapsløftet*. *Språk åpner dører* må videre sees i sammenheng med strategien *Kompetanse for utvikling*, som gir grunnlaget for det kompetanseløftet som gjennomføres i grunnopplæringen i perioden 2005-2008.

Forvaltning av strategiplanen bygger på de generelle prinsippene for ansvarsdeling mellom nivåene i utdanningssektoren. Planen er retningsgivende for beslutningstakere og ansvarlige på alle nivåer, fra departement til den enkelte lærer. Tiltakene i planen skal bidra til formidling av gode eksempler og må forankres i virksomhetenes plandokumenter for å sikre inkludering, helhet og sammenheng i innsatsen fra barnetrinnet i grunnskolen til høyskole og forskning.

Utdanningsdirektoratet har hovedansvaret for oppfølging og oppdatering av *Språk åpner dører*, inkludert statusrapporter og evaluering av tiltak i planen. Sentrale aktører i gjennomføringen av strategien er Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen og Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU). Lærerutdanningsinstitusjonene, skoleeierne og skolene er også viktige i oppfølgingen av målene i strategien. Vox – Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet og NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring er også involvert i tiltak i planen.

1 Oversikt over mål og tiltak

Utfyllende kommentarer til mål og tiltak finnes i kapittel 3.

Overordnet mål

Bedre ferdigheter i flere fremmedspråk hos elever, lærlinger og lærere i grunnskole og videregående opplæring og økt interesse og motivasjon for språklæring.

Hovedmål

<h1>1</h1> <p>Større mangfold og bredde i opplæringen i fremmedspråk</p>	<h1>2</h1> <p>Bedre kvalitet på opplæringen i fremmedspråk</p>	<h1>3</h1> <p>Økt rekruttering og kompetanseheving av lærere i fremmedspråk</p>
---	---	--

Delmål

1.1 Flere skoler tilbyr opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk på barnetrinnet	2.1 Opplæringen i fremmedspråk er differensiert og tilpasset elevenes forutsetninger	3.1 Økt rekruttering til språkstudier for studenter som vil bli lærere
1.2 Flere skoler tilbyr flere fremmedspråk, også ikke-europeiske	2.2 Opplæringen i fremmedspråk har praktisk tilnærming	3.2 Økt etter- og videreutdanning i fremmedspråk
1.3 Flere voksne får tilbud om grunnopplæring i fremmedspråk	2.3 Flere lærere tar i bruk mapper i opplæring og vurdering	3.3 Utvidet fagtilbud i fremmedspråk med fagdidaktikk
	2.4 Flere elever og lærlinger viser økt digital kompetanse i planlegging, gjennomføring og vurdering av opplæring i fremmedspråk	

Tiltak

1.1.1 Igangsette forsøk med tidlig start i andre fremmedspråk Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet	2.1.1 Kartlegge elevenes valg av fremmedspråk på ungdomstrinnet Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet	3.1.1 Bruke nettverk for å rekruttere til lærerutdanning i fremmedspråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Nettverk for kompetanseutvikling
1.1.2 Utvikle en europeisk språkperm for barnetrinnet Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet	2.1.2 Kartlegge sammenheng mellom engelskferdigheter i grunnskolen og frafall i yrkesfaglige utdanningsprogrammer Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet	3.1.2 Informere om og rekruttere lærerstudenter til språkfag og praktisk-pedagogisk utdanning Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, universiteter og høyskoler, Nettverk for kompetanseutvikling

4 Økt kunnskap om behovet for kompetanse i fremmedspråk

5 Styrket internasjonalisering i opplæringen i fremmedspråk

6 Økt forskning og forsøks- og utviklingsarbeid innen fremmedspråk

4.1 Økt kunnskap i utdanningssektoren og samfunnet om verdien av opplæring i fremmedspråk for utvikling av kultur, demokrati og mobilitet	5.1 Bedre utnyttelse av eksisterende bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland	6.1 Mer forskning på sentrale områder innen fremmedspråk
4.2 Økt kunnskap hos foreldre og elever om språkfag og konsekvenser av språkvalg	5.2 Flere bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland	6.2. Mer forsøks- og utviklingsarbeid i fremmedspråk i lærerutdanningen
4.3 Økt bruk av internasjonalt anerkjente dokumentasjonsverktøy for kompetanse i fremmedspråk for elever og lærlinger og i arbeidslivet	5.3 Bedre utnyttelse av internasjonale samarbeidsprogrammer	
4.4 Økt kunnskap om samfunnets behov for andre fremmedspråk enn engelsk		

4.1.1 Gjennomføre tiltak rettet mot skoler, universiteter og høyskoler for å markere Den europeiske språkdagen Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk	5.1.1 Videreføre eksisterende og etablere nye ordninger med utenlandske språkassistenter og språklærere fra sentrale samarbeidsland Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Kunnskapsdepartementet, SIU	6.1.1 Videreføre eksisterende og arbeide for å få igangsatt nye forskningsprogrammer på sentrale områder innen fremmedspråk som berører praksisfeltet og lærerutdanningen Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, universiteter og høyskoler, skoleeiere
4.1.2 Bidra til elevaktiviteter knyttet til språkernes rolle i demokratiopplæringen Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet	5.1.2 Informere om verdien av lærerutveksling og språkassistentordninger Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, SIU, Nasjonalt senter for fremmedspråk	6.2.1 Initiere og styrke forsøks- og utviklingsarbeid knyttet til internasjonalt prosjektsamarbeid innen fremmedspråk Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, SIU

<p>1.1.3 Gjennomføre forsøk med integrering av fremmedspråk i opplæringen i andre fag på barnetrinnet Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet</p>	<p>2.1.3 Igangsette forsøk med utvikling av elevers delferdigheter innenfor andre fremmedspråk i grunnskolen Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Vox</p>	<p>3.2.1 Videreføre og utvikle modeller og tiltak for kompetanseheving blant lærere i fremmedspråk Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, universiteter og høyskoler, skoleeiere, Nettverk for kompetanseutvikling</p>
<p>1.2.1 Igangsette forsøk med morsmål som andrespråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring</p>	<p>2.1.4 Innføre gode løsninger for tilpasset opplæring innen fremmedspråk som ett av kriteriene ved utnevning av demonstrasjonsskoler Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet</p>	<p>3.2.2 Publisere oversikt over kompetanseutviklingstilbudene i fremmedspråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, universiteter og høyskoler, skoleeiere</p>
<p>1.2.2 Igangsette forsøk med ikke-europeiske språk som fremmedspråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring</p>	<p>2.2.1 Utarbeide og tilby etterutdannings-tilbud i fremmedspråkdidaktikk for andre fremmedspråk enn engelsk Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler, skoleeiere</p>	<p>3.2.3 Videreutvikle eksisterende nettbasert etter- og videreutdanning og utvikle nye utdanningstilbud Ansvarlige: Universiteter og høyskoler</p>
<p>1.2.3 Samarbeide om ressurser mellom barnetrinn, ungdomstrinn og videregående opplæring og informere om samarbeidet Ansvarlige: Skoleeiere, skolene, Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	<p>2.2.2 Veilede om læringsfremmende arbeidsmåter i opplæringen i fremmedspråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, skoleeiere, skolene</p>	<p>3.3.1 Utvidet tilbud om språk som valg i allmennlærerutdanningen og språklinje i den femårige integrerte lærerutdanningen Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, universiteter og høyskoler, Nettverk for kompetanseutvikling</p>
<p>1.2.4 Utarbeide informasjonsmateriell for rådgivere i ungdomsskole og videregående opplæring Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	<p>2.3.1 Spre kunnskap om <i>Den europeiske språkpermen</i> som verktøy i språkopplæringen Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, skoleeiere, skolene, universiteter og høyskoler</p>	<p>3.3.2 Delta i og utvikle internasjonalt samarbeid om grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere i fremmedspråk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Kunnskapsdepartementet, universiteter og høyskoler</p>
<p>1.2.5 Utvikle og gjøre tilgjengelig papirbaserte og digitale læringsressurser på noen av de store innvandrerspråkene Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet</p>	<p>2.4.1 Spre kunnskap om digitale læringsressurser Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	
<p>1.3.1 Utvikle verktøy som muliggjør læring av fremmedspråk for voksne, også ikke-europeiske språk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Vox</p>	<p>2.4.2 Videreutvikle bruk av IKT ved avgangsprøve og eksamen i fremmedspråk og nasjonale prøver i engelsk Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet</p>	
	<p>2.4.3 Utvikle et felles nettsted for fremmedspråk Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet</p>	

<p>4.1.3 Gjeninnføre språkutmerkelsen <i>European Label</i> Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, SIU</p>	<p>5.1.3 Gjennomføre forsøk med integrering av fremmedspråk i andre fag i yrkesfaglige utdanningsprogrammer Ansvarlig: Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	<p>6.2.2 Utvikle modeller for bedre samspill mellom forskning og praksis i lærerutdanning i fremmedspråk Ansvarlige: Nasjonalt senter for fremmedspråk, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler</p>
<p>4.1.4 Involvere medietilbydere for å synliggjøre verdien av flerspråklighet Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	<p>5.2.1 Etablere kontakt med aktuelle mål-språkland for opprettelse av språkstipend for lærere i tysk, spansk og russisk Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, Kunnskapsdepartementet</p>	<p>6.2.3 Opprette fagdidaktiske, skole-rettete mastergradsstudier Ansvarlige: Universiteter og høyskoler</p>
<p>4.2.1 Samarbeide med foreldreutvalg nasjonalt og lokalt om informasjonsmaterieell vedrørende fremmedspråk og språkvalg Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, FUG, skoleeiere og skoler</p>	<p>5.2.2 Videreføre og videreutvikle bilaterale avtaler med land i og utenfor EØS-området om gjensidig utveksling innenfor fag- og yrkesopplæring Ansvarlige: Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet, SIU, Vox</p>	<p>6.2.4 Vurdere tiltak som er gjennomført i strategiplanen <i>Språk åpner dører</i>, spre informasjon om resultatene og oppdatere planen Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet</p>
<p>4.3.1 Informere om dokumentasjon av språkkompetanse innenfor rammen av <i>Europass</i>-ordningen Ansvarlige: Utdanningsdirektoratet, SIU</p>	<p>5.3.1 Informere om prosjektmidler og god praksis knyttet til internasjonalisering Ansvarlige: SIU, Nasjonalt senter for fremmedspråk</p>	
<p>4.4.1 Dokumentere verdien av kompetanse i fremmedspråk i arbeids-, kultur- og næringsliv Ansvarlige: Vox, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet</p>		

2 Situasjonsbeskrivelse

1. Nasjonalt perspektiv

Behov for kompetanse i fremmedspråk i samfunnet

Engelsk er blitt det internasjonale samarbeidets språk. Det er i dag over dobbelt så mange som bruker engelsk som fremmedspråk som det er morsmålsbrukere og brukere av engelsk som andrespråk eller offisielt språk. Siden 2. verdenskrig har det vært en massiv vekst innen engelsk-opplæring på verdensbasis. I løpet av de nærmeste 10-15 årene vil antallet mennesker som lærer engelsk ventelig øke til nærmere to milliarder.

En studie publisert av British Council (Graddol, 2006) beskriver utviklingen av engelsk fra å være et språk som i landene under det britiske imperiet var knyttet til en sosial elite og formidling av britisk kultur og verdier, til noe nær en grunnleggende ferdighet på verdensbasis. Denne utviklingen i retning av engelsk som et *lingua franca* har svært store konsekvenser for vår oppfatning av språket, for hvordan vi bruker det, og dermed for hvordan vi lærer og underviser i engelsk. På verdensbasis ser vi en utvikling i undervisningsmodeller fra engelsk som et fremmedspråk knyttet hovedsaklig knyttet til britisk og amerikansk kultur og med innfødt språkbeherskelse som et

fjernt mål, til et globalt engelsk med mange internasjonale varianter som er gjensidig forståelige for alle brukere.

Ifølge British Council er Norge i en overgangsfase fra å se på engelsk som fremmedspråk til å bruke det som et andrespråk (Graddol, 1997). Det er sterk vekst i bruken av engelsk innenfor høyere utdanning og i ulike faglige sammenhenger. Akademisk publisering i ansette tidsskrifter teller i dag mer i form av bonus eller forskningsstøtte enn publisering i andre fora; dette betyr i praksis en favorisering av engelsk som publiserings-språk. Av 1032 bedrifter i en undersøkelse om bruk av fremmedspråk i norsk næringsliv (Hellekjær og Kvam, 2006) oppgir 8% at de har engelsk som offisielt arbeidsspråk.

Det kan være fristende å tenke at vi dermed kan klare oss med kun engelsk. Men gevinsten ved språkkunnskaper er mer enn rene kommunikasjonsferdigheter. Språkerferdigheter kan bryte ned barrierer og skape bedre kontakt og vil gi innsikt i historie, litteratur, samfunnsforhold og ikke minst kulturkoder, dersom opplæringen favner vidt og ikke begrenses til pugging av gloser og

grammatikk. Språkstudier er kulturstudier og kan bidra med innsikt i ikke-språklige forhold som igjen kan fremme tverrkulturell og internasjonal forståelse.

Språklæring bidrar til personlig utvikling, men også til samfunnets verdiskaping. Graddol (2006) viser at slagordet "Engelsk er ikke nok" faktisk gjelder såvel i Storbritannia og USA som i resten av den globale økonomien. I undersøkelsen *Ut i verden med bare engelsk?* kommenterer Gaarder (2003) behov for fremmedspråk i Norge slik: "Ett av dem er eksportnæringens behov. Men det er også en viktig politisk og kulturpolitisk dimensjon som i våre dager trer klarere frem enn for noen år tilbake. Det gjelder å vite *hvem* vi er og *hvor* vi står. [...] Nordmenn er ikke bare i høy grad avhengig av utenrikshandel, men har også sine røtter i den mangfoldige europeiske kulturtradisjonen" (s. 67). Hellekjær og Kvam (2006) viser at det i norske bedrifter er et stort behov for ferdigheter i de andre fremmedspråkene, men også at ferdighetene i engelsk på langt nær er gode nok – særlig kommer en til kort i sosiale sammenhenger som krever kulturell kompetanse.

Møtet med et annet språk bidrar i stor grad til økt bevisstgjøring og forståelse av eget morsmål, noe som igjen vil bidra til grunnleggende kunnskap om oppbygging og strukturer i språk. Gjennom arbeid med språk vil innsikten i hvilke strategier man tar i bruk ved språklæring øke. Den sterke posisjonen engelsk har fått, kan også vise seg å bli en plattform for å utvikle kunnskaper både i det andre og det tredje fremmedspråket. Jo bedre en behersker det første fremmedspråket, desto lettere vil det kunne være å utvikle ferdigheter i fremmedspråk nummer to og tre. Ferdigheter kan være å kunne lese, kunne forstå språket, ikke nødvendigvis å snakke eller skrive det, i hvert fall ikke i første omgang. Klasseromsforsøk (Ulseth m.fl., 2003) har vist at elever på alle trinn i grunnskolen både er motivert for og i stand til å forstå mye av et fremmedspråk de ennå ikke har lært systematisk på skolen.

Kunnskapsløftet gir *språklæring* stor plass på alle trinn i alle språk. Lærernes kunnskap om språklæring vil derfor være av stor betydning for å legge et godt fundament for opplæring i andre fremmedspråk. Med *Kunnskapsløftet* vil det være nødvendig å tenke språkopplæring i et bredere perspektiv og i en større sammenheng enn opplæring i det enkelte språk.

Situasjonen for fremmedspråkene i Norge preges i dag av økt internasjonalt samarbeid innen utdanning og arbeidsliv i Europa. Gjennom EØS-avtalen er Norge en aktiv deltaker i europeisk utdanningspolitikk. Ett av hovedmålene i Lisboa-strategien² er å styrke satsingen på kunnskapssektoren, særlig ved å utvikle kvaliteten og effektiviteten innen utdanning og forskning og fjerne hindringer for mobilitet for forskere, studenter, lærere, elever og lærlinger. Oppfølgingen av Lisboa-strategien på utdannings- og forskningsområdet er basert på frivillighet. Det er opp til det enkelte land å bestemme hvilke virkemidler som er best egnet for å nå målene. Utgangspunktet er likevel at EUs målsettinger langt på vei er sammenfallende med de norske. Norges deltakelse i EUs utdanningsprogrammer og nasjonal rapportering i forhold til europeiske handlingsplaner og målsettinger innen språkopplæring behandles senere i dette dokumentet. St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* sier følgende: "Norge samarbeider og samhandler stadig mer med andre land. Det gjelder ikke minst landene i EU-området. Dette stiller økte krav til kunnskaper i flere språk, ikke minst til kommunikativ kompetanse og for å kunne orientere seg i informasjonssamfunnet."

² EUs strategi for å gjøre EU til den mest konkurransedyktige, kunnskapsbaserte økonomien i verden på et bærekraftig og sosialt grunnlag innen 2010.

Situasjonen for fremmedspråkene i grunnopplæringen

Engelsk

Engelsk ble innført som obligatorisk fag i norsk skole på 1960-tallet, med start på 5. trinn. Siden har starten, i tråd med den internasjonale utviklingen innen fremmedspråk, blitt lagt tidligere i utdanningsløpet. Fra og med skolereformen i 1997 (*L97*) begynner de fleste elevene i Norge med engelsk på 1. trinn.

Soria Moria-erklæringen innebærer styrking av norsk, engelsk og opplæring for minoritetsspråklige elever, blant annet gjennom økt timetall på barnetrinnet. Regjeringen ønsker å gi elevene en bredere basiskompetanse og stille tydeligere krav til grunnleggende ferdigheter, blant annet i engelsk. *Kunnskapsløftet* legger til rette for en engelskopplæring som utvikler elevenes evne til å "uttrykke seg skriftlig og muntlig på en nyansert og situasjonstilpasset måte, med flyt, presisjon og sammenheng" (*Læreplanverket for Kunnskapsløftet*, Læreplan i engelsk). Lesing trekkes også fram som egen grunnleggende ferdighet. Visuelle medier og spesielt film framheves som viktig; elevene skal kunne analysere, tolke og drøfte film.

Læreplanen i engelsk er for barnetrinnet preget av bruk av praktisk-estetiske uttrykksmåter der elevene skal kunne ta del i engelsk barnekultur og litteratur gjennom ord, bilder, musikk og bevegelse. Planen vektlegger også bevissthet om likheter mellom engelsk, morsmål og andre språk, språkets struktur, tekstbygging og bruk av digitale hjelpemidler i språkopplæringen.

Det er usikkert i hvilken grad engelskopplæringen er systematisk i de første årene. Det vi vet, er at klasselæreren som regel også er engelsklæreren på de første trinnene, og at flertallet av disse lærerne er uten utdanning i engelsk. En undersøkelse gjennomført av Drew (2004) som sammenlikner situasjonen for engelsk i Norge og Nederland, peker på at utfordringen for Norge er å utnytte det potensialet som ligger i en tidlig start med 1. fremmedspråk. Men for å utnytte fordelene med tidlig fremmedspråklæring kreves det lærere som er velkvalifisert til å undervise på de laveste trinn både i muntlig og skriftlig språklæring.

Engelsk er obligatorisk både i studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogrammer i den videregående opplæringen. Det nye tilvalgsfaget *fordypning i engelsk* på ungdomstrinnet vektlegger arbeid med et vidt spekter av tekster og både tradisjonelle og nyere uttrykksformer, som musikkvideoer og digitale uttrykksformer. I studiespesialiserte utdanningsprogrammer kan elevene velge engelsk som valgfritt programfag.

Lærernes kompetanse i språklæring er avgjørende for om det foregår læring hos elevene og lærlingene. Det er klar sammenheng mellom hvordan aktiviteter blir planlagt og presentert for elevene og den læringen som foregår hos dem. Lærere som underviser i yrkesrettet engelsk har særskilt behov for solid kompetanse i hvordan de legger opp språkaktivitetene så kommunikativt og bruksrettet som mulig for elevene og lærlingene, noe som gjelder både i arbeid med allmennfaglige språksituasjoner og i situasjoner av mer yrkesrettet karakter.

En kartlegging (Markussen og Sandberg, 2005) peker på en signifikant høyere strykprosent i engelsk blant yrkesfagelever enn blant dem som gikk studieforberedende retninger. God fagkompetanse hos lærere som underviser i yrkesrettet engelsk vil kunne bidra til å øke gjennomføringen i yrkesfaglige utdanningsprogrammer i videregående opplæring.

Andre fremmedspråk

Med innføring av en felles niårig grunnskole (M74) ble 2. fremmedspråk (tysk, senere også fransk) et valgfag. Med reformen i 1997 (L97) ble 2. fremmedspråk et såkalt tilvalgsfag på linje med andre fag som praktisk prosjektarbeid, engelsk fordypning og norsk fordypning.

Ved innføringen av *Kunnskapsløftet* skoleåret 2006-2007 skal elever på 8. årstrinn enten ha fremmedspråk eller fordypning i engelsk, norsk eller samisk (fra 2007). Denne endringen innføres for 9. årstrinn fra skoleåret 2007-2008 og for 10. årstrinn fra skoleåret 2008-2009. På ungdomstrinnet skal skolene tilby minst ett av fire språk: tysk, fransk, spansk eller russisk. Hvis skolene har ressurser til det, kan de i tillegg tilby andre språk, også ikke-europeiske.

Regjeringen ønsker at så mange elever som mulig i ungdomsskolen velger fremmedspråk. Fremmedspråk skal gis høyere status ved at elevene skal vurderes med karakterer i disse fagene, som også skal telle ved inntak til videregående opplæring. Læreplanen i fremmedspråk som et praktisk rettet

fag skal videreføres, slik at elevene skal kunne bruke språket fra første time. Det er ikke forskningsmessig belegg for å hevde at noen fag i seg selv er mer teoretiske enn andre; ethvert fag i grunnopplæringen kan gjøres mer eller mindre teoretisk eller praktisk. Men Lindemann og Speitz (2002) viste at over 60 % av lærerne i undersøkelsen mente 2. fremmedspråk ikke var et fag for alle elever, og mange elever sluttet underveis. Flere faktorer spilte sannsynligvis inn her, men når det gjelder tysk faget ser det ifølge Minge (2006) ut til at ensidige undervisningsmetoder kan ha vært utslagsgivende.

Tabelloversiktene nedenfor viser utviklingen i fagvalg fra 2000 til 2006. Om lag fem av seks elever i første kull i reformen *Kunnskapsløftet* velger andre fremmedspråk, og spansk er det mest valgte andre fremmedspråket. Det har blitt pekt på behovet for tysk blant annet innen handel og næringsliv. Den fylkesvise fordelingen viser store forskjeller mellom språkene, men gir ikke grunnlag for å konkludere om hvor mye som kan tilskrives elevvalg og hva som henger sammen med tilbudsstrukturen lokalt.

Utvikling i fagvalg på ungdomstrinnet (tall fra Grunnskolens informasjonssystem GSI)

Tilvalgsfag på 8., 9. og 10. årstrinn 2000-2001	8. årstrinn			9. årstrinn			10. årstrinn		
	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt
Gjelder elever som følger ordinær læreplan									
Tysk	13 246	13 021	26 267	10 870	11 220	22 090	9 874	10 739	20 613
Fransk	4 322	7 331	11 653	3 489	6 318	9 807	2 867	4 943	7 810
Finsk	5	1	6	34	4	38	1	12	13
Spansk	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andre språk som tilvalgsspråk	291	321	612	276	262	538	199	204	403
Språklig fordypning	1 859	1 803	3 662	2 061	2 111	4 172	2 109	2 289	4 398
Praktisk prosjektarbeid	7 461	3 870	11 331	10 487	5 801	16 288	11 236	6 855	18 091

Tilvalgsfag på 8., 9. og 10. årstrinn 2003-2004	8. årstrinn			9. årstrinn			10. årstrinn		
	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt
Gjelder elever som følger ordinær læreplan									
Tysk	11 580	11 357	22 937	9 188	9 632	18 820	8 020	9 028	17 048
Fransk	4 820	8 019	12 839	3 825	7 065	10 890	3 037	5 779	8 816
Finsk	8	39	47	19	25	44	5	6	11
Spansk	834	1 189	2 023	441	736	1 177	224	283	507
Andre språk som tilvalgsspråk	105	147	252	162	184	346	148	170	318
Språklig fordypning	1 932	2 152	4 084	2 226	2 648	4 874	2 015	2 487	4 502
Praktisk prosjektarbeid	10 985	6 099	17 084	14 883	9 044	23 927	16 084	10 663	26 747

Tilvalgsfag på 8., 9. og 10. årstrinn 2005-2006	8. årstrinn			9. årstrinn			10. årstrinn		
	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt
Gjelder elever som følger ordinær læreplan									
Tysk	8 914	8 545	17 459	8 208	8 691	16 899	7 824	8 273	16 097
Fransk	4 223	6 379	10 602	4 141	6 829	10 970	3 294	6 296	9 590
Finsk	11	10	21	17	15	32	17	26	43
Spansk	3 085	3 566	6 651	1 558	1 952	3 510	620	960	1 580
Andre språk som tilvalgsspråk	138	132	270	179	228	407	144	208	352
Språklig fordypning	1 242	1 337	2 579	1 967	2 202	4 169	1 854	2 368	4 222
Praktisk prosjektarbeid	8 928	5 200	14 128	15 053	9 887	24 940	17 373	11 616	28 989

Tilvalgsfag på 8., 9. og 10. årstrinn (L97) 2006-2007	8. årstrinn			9. årstrinn			10. årstrinn		
	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt
Gjelder elever som følger gammel læreplan									
Tysk	0	0	0	5 028	5 242	10 270	7 123	7 581	14 704
Fransk	0	0	0	2 416	4 068	6 484	3 496	5 982	9 478
Finsk	0	0	0	0	0	0	47	42	89
Spansk	0	0	0	1 750	2 220	3 970	1 321	1 789	3 110
Andre språk som tilvalgsspråk	0	0	0	93	136	229	181	271	452
Språklig fordypning	0	0	0	1 474	1 519	2 993	2 452	2 584	5 036
Praktisk prosjektarbeid	0	0	0	10 205	6 516	16 721	16 131	11 058	27 189

Fremmedspråk, inkludert forsøk og fordypning 2006-2007	8. årstrinn			9. årstrinn			10. årstrinn		
	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt	Gutter	Jenter	I alt
Gjelder elever som følger ny læreplan (inkl. skoler i utlandet)									
Tysk	9 348	7 609	16 957	3 244	2 990	6 234	164	199	363
Fransk	4 518	6 109	10 627	1 722	2 457	4 179	73	133	206
Spansk	9 637	10 635	20 272	2 211	2 582	4 793	62	67	129
Italiensk	0	0	0	26	32	58	0	0	0
Russisk	34	45	79	12	19	31	5	6	11
Andre språk	142	153	295	256	240	496	239	296	535
Fordypning engelsk	5 117	3 882	8 999	2 166	1 436	3 602	171	128	299
Fordypning norsk	1 321	825	2 146	657	440	1 097	101	71	172
Fordypning andre	166	136	302	99	59	158	2	0	2

Andre fremmedspråk og språklig fordypning 8. trinn
Fylkesvis fordeling skoleåret 2006-2007 (tall pr 15.12.2006)

	Tysk	Fransk	Spansk	Russisk	Andre språk	Fordypning i engelsk	Fordypning i norsk	Fordypning i andre språk
Østfold	984	582	1 184	0	0	578	142	5
Akershus	1 660	1 656	2 664	0	0	956	120	0
Oslo	1 020	1 391	1 541	0	0	716	45	0
Hedmark	721	384	841	0	0	308	136	7
Oppland	742	383	704	0	85	279	148	0
Buskerud	1 124	575	612	0	0	634	105	0
Vestfold	767	672	932	0	0	495	108	0
Telemark	821	314	413	0	0	357	85	8
Aust-Agder	392	278	481	0	14	242	40	13
Vest-Agder	908	326	676	0	15	234	131	1
Rogaland	1 519	838	2 505	0	20	606	96	2
Hordaland	1 495	1 154	2 364	0	0	801	189	82
Sogn og Fjordane	768	158	275	0	23	227	44	1
Møre og Romsdal	1 174	463	891	0	5	623	150	0
Sør-Trøndelag	860	623	1 360	9	17	470	147	48
Nord-Trøndelag	405	222	850	0	0	267	50	2
Nordland	719	271	1 250	0	76	523	207	15
Troms	645	210	491	22	18	372	142	86
Finnmark	232	111	206	48	22	310	61	31
Hele landet	16 956	10 611	20 240	79	295	8 998	2 146	301

Ved innføring av *Kunnskapsløftet* skal alle elever i studieforberedende utdanningsprogrammer ha et fremmedspråk innenfor den tidsrammen som er avsatt til fellesfag. I studiespesialiserende utdanningsprogram kan elevene i tillegg velge fremmedspråk som valgfritt programfag.

I Kunnskapsdepartementets Rundskriv F-003-06 om fremmedspråk ved innføringen av *Kunnskapsløftet* heter det at elever "som har gjennomført nivå I i et fremmedspråk i grunnskolen og fortsetter med opplæring i det samme språket, skal ha opplæring i læreplanens nivå II". Som del av overgangsordningene fra L97 på ungdomstrinnet til *Kunnskapsløftet* innen videregående opplæring kan likevel elever ved direkte overgang til studieforberedende utdanningsprogrammer i videregående opplæring velge mellom å fortsette på nivå II i det fremmedspråket de har hatt på ungdomstrinnet, ta et nytt fremmedspråk, nivå I, som de ikke tidligere har hatt opplæring i, eller begynne på nytt på nivå I i det språket de har hatt på ungdomstrinnet.

I videregående opplæring er de vanligste fremmedspråkene tysk og fransk, men søkningen til spansk er økende, som på ungdomstrinnet. Oppdatert statistikk er ikke tilgjengelig på samme måte som for grunnskolen. Noen skoler tilbyr andre språk med italiensk, samisk, finsk, japansk, russisk og latin som de vanligste. Yrkesfaglige utdanningsprogrammer har svært begrensede tilbud av fremmedspråk utenom engelsk.

Samisk

For elever som har samisk som morsmål, gjelder Opplæringslovens § 6-2. St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* sier at på ungdomstrinnet utenfor samisk distrikt, der en eller flere elever får opplæring i samisk etter opplæringsloven § 6-2, 5. ledd, skal også andre elever få rett til å velge samisk istedenfor 2. fremmedspråk. Den nye muligheten til fordypning i engelsk eller norsk (fra 2006) samt samisk (fra 2007) er et alternativ for elever som ønsker å utdype sin kompetanse i ett av disse språkene i stedet for å begynne med et nytt fremmedspråk. Skoleeier bestemmer hvilke av de tre mulighetene for fordypning elevene skal få tilbud om og hvordan dette skal organiseres.

Finsk/kvensk

Elevene i Troms eller Finnmark kan få opplæring i finsk som andrespråk (fra 1. årstrinn) dersom foreldrene ønsker det. I ungdomsskolen velger elevene selv om de vil fortsette med finsk. På 10. årstrinn kan elevene ta finsk som andrespråk istedenfor norsk sidemål. Denne ordningen gjelder også for videregående opplæring.

Andre språk

Skoleåret 2005-2006 var det i Norge 20 744 elever i grunnskolen med minoritetsspråklig bakgrunn (tall fra GSI) og 17 438 elever og lærlinger med i videregående opplæring (tall fra SSB) med et annet morsmål enn norsk eller samisk. I gjennomsnitt tilsvarer dette 7 % av hele elevmassen. Minoritetsspråklige elever representerer 21 % av elevtallet i grunnskolen i Oslo (GSI); prosentdelen blir mindre jo lenger nord en kommer i landet. I Troms, for eksempel, har bare 2 % av elevene minoritetsspråklig bakgrunn. De mest utbredte innvandrerspråkene er urdu, arabisk og albansk. I noen regioner kan derfor minoritetsspråk være aktuelle som fremmedspråk i opplæringen.

I et samarbeid med Utdannings- og forskningsdepartementet utarbeidet en ekspertgruppe fra Europarådet en såkalt *Language Education Policy Profile* for Norge (2003-2004). Profilen beskriver flerspråkligheten i det norske samfunnet som noe svært positivt: det at norske elever lærer både bokmål og nynorsk (ev. finsk/kvensk eller samisk), forstår dansk og svensk, og begynner tidlig i opplæringen med engelsk, samt det faktum at det utarbeides eksamensoppgaver i over 100 språk for elever med andre morsmål ved avslutning av den videregående opplæringen, betegnes som stor ressursriksdom. Det er derfor overraskende for disse ekspertene at verdien av denne språkrikedommen ikke i større grad blir framhevet som noe mer positivt.

Å utnytte flerspråkligheten i klasserommet kan være et viktig bidrag til å øke interessen for språk i sin alminnelighet og til å motivere for språklæring, i tillegg til å skape økt forståelse og toleranse for elever med ikke-europeisk språkbakgrunn (jf. Solfeld 2004).

Nye læreplaner

Kunnskapsløftet ble innført ved skolestart 2006 med nye læreplaner i alle fag i grunnsopplæringen. De nye læreplanene er, for første gang i norsk skolehistorie, gjennomgående, slik at progresjon og sammenheng mellom trinnene i hele grunnsopplæringen sikres og synliggjøres. Faglig progresjon uttrykkes gjennom kompetansemål og fem grunnleggende ferdigheter – å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig, å kunne lese og regne og digital kompetanse – er trukket inn i alle fag.

Utdanning, rekruttering og kompetanseheving av lærere i fremmedspråk

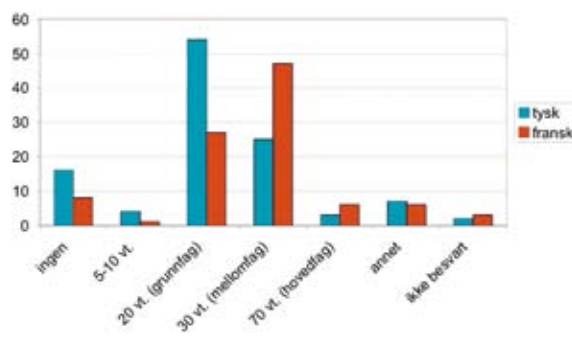
Lærerne i fremmedspråk i Norge har i stor grad lav eller manglende formell kompetanse i fagene. Med godkjent allmennlærerutdanning har man i norsk grunnskole kompetanse for å tilsettes i grunnskolen. Skoleeier vurderer aktuelle undervisningsfag. Det er altså ikke noe formelt krav om engelsk eller et annet fremmedspråk i fagkretsen for å undervise i faget. En rapport fra Statistisk sentralbyrå (Lagerström 2000) viser at en stor del av lærerne som underviser i engelsk i grunnskolen, ikke har formell kompetanse i faget:

- 67 % på småskoletrinnet
- 49 % på mellomtrinnet
- 20 % på ungdomstrinnet

Drew (2004) ser en sammenheng mellom lærerkompetansen i engelsk i barneskolen og det faktum at norske elever kommer opp på et høyt språklig nivå i muntlige ferdigheter, men skårer mye lavere i skriftlig bruk av språket.

Det foreligger relativt lite og usikkert materiale om hvilket utdanningsnivå fransk- og tysklærerne i ungdomsskolen har. En undersøkelse av situasjonen for 2. fremmedspråk på et utvalg skoler med ungdomstrinn (Lindemann og Speitz 2002) gir imidlertid et innblikk: 16 av de 111 spurte lærerne i tysk (dvs. 14,4 %) hadde ingen formell utdanning i faget de underviser i. 13 av disse 16 lærerne underviste på små skoler. I tillegg skal

det nevnes at 60 % av tysklærerne og 46 % av fransklærerne i undersøkelsen i 2001-2002 var 50 år eller eldre, tall som er viktige med tanke på lærerdeknning og rekruttering i årene som kommer. Følgende diagram gir en oversikt over formell kompetanse i fransk og tysk blant lærerne i undersøkelsen:

Figur 1 Omfang av tysk- og franskutdanning på universitets-/høyskolenivå (antall lærere)

De nasjonale fagrådene for fransk og tysk anser 60 studiepoeng (tidligere 20 vekttall) som et minstekrav for å kunne undervise i et fremmedspråk. I videregående opplæring er det krav til faglig utdanning på minst 60 studiepoeng for å undervise i faget.

Omlegging av studieprogrammene ved norske universiteter og høyskoler tar blant annet sikte på å styrke lærerutdanningen i språk. Eksempler er den femårige integrerte lærerutdanningen ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen, Universitetet i Tromsø og NTNU i Trondheim. Denne lærerutdanningen startet i 2003 (Oslo og Trondheim, Bergen 2004), og det er for tidlig å si om disse tilbudene vil kunne dekke behovet for lærere i fremmedspråk. Særlig den klare utviklingen i elevvalg i retning av spansk vil stille store krav til lærerutdanningen. På landsbasis er det mange tilbydere av spansk grunnutdanning for lærere, de fleste på bachelor-nivå. Det er for tiden liten interesse for tysk. Interessen for russisk er stor.

I seneste *Rammeplan for allmennlærerutdanningen* (april 2003) ble antallet obligatoriske fag redusert, og dermed ble det åpnet for flere valgfag, som for eksempel engelsk i 3. eller 4. år i lærerutdanningen. De siste årene har det vært et økende antall studenter som velger engelsk i 3. eller 4. år i lærerutdanningen, og de fleste av disse velger et årsstudium (60 studiepoeng). NOKUTs midtveisrapport i evalueringen av allmennlærerutdanningen viser at i studieåret 2005-2006 ble 243 studenter tatt opp på 30 studiepoeng i engelsk og 86 på 60 studiepoeng engelsk. Dette kan være et signal om at studenter i lærerutdanningen ser behovet for en økt språkkompetanse i engelsk for å kunne gjøre en god jobb som engelsklærer i grunnskolen. Det er få tilbud for allmennlærere i andre fremmedspråk.

Problemet med lav eller manglende kompetanse blant lærere i fremmedspråk er også et samfunnsmessig spørsmål. Med spredt bosetning og små, fådelte skoler er det nødvendig å la lærere undervise i fag de ikke har formell kompetanse i. Skoler i byer og tettsteder har også anledning til å benytte ufaglært arbeidskraft.

Etter- og videreutdanning

I 2002 ble det satt i gang et nettbasert etter- og videreutdanningsprogram for engelsklærere, finansiert av Utdannings- og forskningsdepartementet gjennom Sentralorganet for fleksibel læring i høyere utdanning (SOFF, nå Norgesuniversitetet). I 2002-2003 deltok 230 lærere i dette programmet som omfattet 13 kurs fra ti regionale høyskoler.

Høyskolene registrerte et betydelig antall forespørsler om slike nettbaserte studieprogrammer. Etterspørselen kom fra lærere med mange års praksis i skolen og uttrykte et klart ønske om økt språklig kompetanse og innsikt i nyere metoder i engelskopplæringen. Den fleksibiliteten som et nettbasert studium gir ved at man kan kombinere utdanning og jobb, og dermed bruke praksisfeltet aktivt i utdanningen, ser ut til å imøtekomme et stort behov.

I 2005 fikk høyskolene som hadde gjennomført nettbasert videreutdanning, i oppdrag fra Utdannings- og forskningsdepartementet å oppdatere og videreutvikle prosjektet *Utvikling av nasjonale etter- og videreutdanningstilbud i engelsk med vekt på bruk av IKT*. Dette innebar å utarbeide studieplaner for barne- og ungdomstrinn samt samle og bearbeide kursmaterieell for nettundervisning med basis i *Kunnskapsløftet*. Arbeidet ble koordinert fra Høgskulen i Sogn og Fjordane, og seks regionale høyskoler var involvert. Disse studieplanene er gjort tilgjengelige for høyskoler og universiteter som ønsker å tilby videreutdanning i engelsk for lærere på ulike trinn i grunnskolen i henhold til *Kunnskapsløftet* (hjemmesiden til Høgskulen i Sogn og Fjordane). Materialet til nettundervisning vil etter planen bli gjort tilgjengelig på egen nettside i løpet av høsten 2006.

Andre fremmedspråk

Det er mulig innenfor en allmennlærerutdanning å velge andre fremmedspråk enn engelsk i 3. eller 4. studieår, men det er et fåtall av høyskolene som i dag tilbyr slike studier. Høgskolen i Østfold har eksempelvis satset på å styrke det praktiske fremmedspråkstilbudet gjennom valgfag på 60 studiepoeng i henholdsvis tysk, fransk og engelsk for lærerstudenter. Studenter som velger slike fag, må ofte bytte studiested for å fullføre lærerutdanningen. Høyskoler som har fagmiljøer innen flere fremmedspråk, har muligheter for å gi fremmedspråkstilbud som kombinerer to fremmedspråk parallelt, for eksempel engelsk/tysk eller engelsk/fransk over to år, til gjensidig utbytte for studiemiljøene. Dessuten vil de to språkene ha felles aspekter som kan gjøre undervisningen både mer rasjonell, motiverende og interessant for studentene. *Kunnskapsløftet* inspirerer til en slik studiemodell.

Etter- og videreutdanning i andre fremmedspråk enn engelsk har generelt sett hatt lav prioritet og manglet en samlet nasjonal plan for kompetanseheving. Som del av oppfølgingen av *Kompetanse for utvikling – Strategi for kompetanseutvikling i grunnsopplæringen 2005-2009* er det i 2005 og

2006 via Fylkesmannen tildelt øremerkede midler for videreutdanning i 2. fremmedspråk, 20 millioner kroner i 2005 og 25 millioner i 2006. Skoleeierne har imidlertid ikke vært begrenset av denne summen, i og med at de ble tildelt 280 millioner i 2005 og 335 millioner i 2006 for kompetanseutvikling innen områder de selv prioriterer. Den totale summen for 2. fremmedspråk er ikke kjent. I 2005 gjennomførte 905 lærere etterutdanning inntil fire dager i 2. fremmedspråk (2 589 i engelsk) og 261 lærere etterutdanning med varighet en uke eller mer (155 i engelsk). 1 211 lærere påbegynte videreutdanning som gir studiepoeng, her var tallet for engelsk 260.

I 2002 bevilget UFD midler gjennom SOFF til utvikling og utprøving av etter- og videreutdanningstilbud rettet mot lærere i 2. fremmedspråk i grunnskolen og videregående opplæring. *PROFFT* (Program for fransk og tysk i skolen) tilbyr en modulbasert videreutdanning (60 studiepoeng) og en fagdidaktisk etterutdanning (30 studiepoeng). Tilbudet er et samarbeidsprosjekt mellom sju ulike høyskoler og universiteter. Kursene er organisert som en kombinasjon av nettstudium, samlinger og opphold i språkområdet. Kompetanseheving og videreutdanning er knyttet til lærernes praksis og utviklingsarbeid.

Ved slutten av utprøvningsfasen våren 2005 hadde 22 av 28 fransklærere og 13 av 26 tysklærere bestått 60 studiepoengs-programmet. I tillegg hadde mange lærere bestått enkelte moduler i både 60- og 30-programmene. 54 lærere deltok på 30 studiepoengs-programmet. Høsten 2005 ble 60 studiepoengs-programmer i både fransk og tysk satt igang igjen, nå med 48 deltakere. I tillegg var det høsten 2006 52 lærere i det første kullet på 60 studiepoengs-programmet i spansk. Høsten 2006 startet arbeidet med å utvikle studieplaner for et 60 studiepoengs-program i russisk. Programmet er beregnet på lærere som ønsker undervisningskompetanse i russisk og startes opp i løpet av våren 2007.

Opplæring i andre fag gjennom fremmedspråk, fremmedspråket som undervisningsspråk

Begrepet *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) er i Norge også kjent som bilingval opplæring. I stedet for norsk som arbeidsspråk i undervisningen benyttes et fremmedspråk. I Norge har vi hatt forsøk med opplæring ved hjelp av fremmedspråk i flere fag på både engelsk, tysk og fransk.

Forsøkene med CLIL har vist at leseferdighetene bedres, og at perspektivet rommer muligheter for både språklig og innholdsmessig fordypning, uansett utdanningsprogram. I grunnskolen har en også erfaringer med at elever hadde utbytte av den økte variasjonen som CLIL tilførte fagene (Hestnes, 2006).

Forsøk med CLIL ved Program for lærerutdanning ved NTNU, der lærerstudenter fra USA og Nederland har gjennomført sin hovedpraksis ved skoler i Trondheim, viser liknende resultater. Både elevene og lærerne har stort språklig og kulturelt utbytte av undervisningen og kontakten med lærerstudenter fra utlandet (Hestnes, 2006).

Internasjonale programmer

I et internasjonalt utdanningsperspektiv er det viktig med avtaler og ordninger som gir norske elever, lærlinger, studenter og lærere mulighet til å gjennomføre grunnutdanning, del- og gradstudier og etter- eller videreutdanning i utlandet. I så henseende er det for tiden mange tilbud til norske studerende og lærere, men færre muligheter for elever.

Universiteter og høyskoler skal legge til rette for at studenter som ønsker det, skal kunne ta delstudier eller studieopphold i utlandet. Den nye valgfriheten i allmennlærerutdanningen gir større mulighet for å ta deler av studiet i utlandet, blant

annet gjennom NordPlus- og EU-programmene. Svært få studenter benytter seg av dette. Gjennom EU-programmene legges det også til rette for flernasjonalt samarbeid mellom barnehager og skoler og individuelle stipender for undervisningspersonell.

Med unntak av TROLL-avtalen av 1986, en avtale om økonomisk, industrielt og vitenskapelig samarbeid mellom Norge og Frankrike, og det nesten like gamle tilbudet fra tyske myndigheter, har det ikke eksistert noen ordninger som gir norske skoler økonomisk støtte for å styrke ferdighetene i bestemte fremmedspråk. TROLL har gjennom årene gitt nærmere 6 000 norske elever og lærere anledning til å praktisere franskkunnskapene sine i autentiske omgivelser, men avtalen innebærer ikke noe krav om gjensidighet. TROLL-avtalen har også gjennom sin stipendordning gitt etterutdanningsstøtte til flere enn 500 norske fransklærere.

I den videregående opplæringen finnes *United World Colleges* (UWC), en internasjonal bevegelse som arbeider for å fremme fred og forståelse gjennom utdanning. I 2006 fikk 38 norske ungdommer plass ved én av ni skoler hvor utdanningen tilsvarende de to siste årene i den videregående opplæringen. Elevene bor sammen med ungdom fra alle deler av verden og får *International Baccalaureate* (IB) etter endt skolegang. Det finnes også IB-linjer ved flere skoler i Norge – i Oslo, Nesbru, Stavanger, Bergen, Lillestøm og Trondheim. Undervisningsspråket ved disse linjene er engelsk, og skolene tilbyr en opplæring som åpner for videre studier ved de fleste universiteter i utlandet.

Siden 1918 har nordmenn kunnet ta treårig videregående opplæring (*lycée*) og fransk *baccalauréat* i Rouen. Høsten 2006 ble det tatt inn 22 norske elever ved skolene i Bayeux, Lyon og Rouen. Det fransk-norske senteret i Caen tilbyr språkkurs for studenter, fransk språk, litteratur og kulturkun-

skap på bachelor-nivå, fransk som redskapsfag for studenter og forskere og årskurs i fransk for lærere og lærerstudenter. Norge deltar også i et verdensomspennende bilateralt fransk språk-assistentprogram, der et mindre antall franske hovedfagsstudenter i fransk som fremmedspråk tilbringer et år som språkassistenter i grunnopplæringen.

Det norske studiesenteret i York tilbyr etter- og videreutdanning for engelsklærere og samarbeider med en rekke utdanningsinstitusjoner på universitets- og høyskolenivå i Norge. Mange utdanningsinstitusjoner tilbyr et to-ukers studieopphold ved studiesenteret som en integrert del av sitt engelskstudium. Det er også mulig for norske studenter å ta engelsk fordypning (tidl. mellom-fag) og deler av masterstudiet ved det norske studiesenteret. NTNU tilbyr i samarbeid med Universitetet i Trier i Tyskland et årsstudium (60 studiepoeng) i tysk som videreutdanning for lærere og lærerstudenter. Institutt for moderne fremmedspråk ved NTNU underviser i litteratur og grammatikk, og Universitetet i Trier underviser i praktisk tysk og kulturkunnskap.

Russisk

Innenfor utdanning og forskning er det knyttet sterke akademiske og institusjonelle bånd mellom høyere utdanningsinstitusjoner i Barentsregionen. Dette har også hatt positiv effekt på utvikling av nærings- og samfunnslivet. Barentssamarbeidet har de senere år vært rettet mot målene i den all-europeiske Bologna-prosessen³, og især vektlagt betydningen av student- og lærermobilitet. Norsk-russisk utveksling av elever og studenter finansieres gjennom flere kanaler, særlig i nord, men det er også tilbud for elever i Sør-Norge.

Barentspluss er et stipendprogram som skal stimulere til samarbeid mellom universiteter og høyskoler i norsk og russisk del av Barentsregionen, og gir tilskudd til utveksling av lærere og

³ I 1999 møttes utdanningsministre fra 29 land og universitetsledere fra hele Europa for å drøfte den videre utviklingen av høyere utdanning i Europa. Visjonen om utvikling av et europeisk område for høyere utdanning innen 2010 ble nedfelt i ministrenes erklæring fra møtet, den såkalte Bologna-erklæringen. Utviklingen kalles Bologna-prosessen.

studenter mellom Nord-Norge og Nordvest-Russland. *Barentspluss junior* er et utvekslingsprogram der norske og russiske ungdommer i aldersgruppen 16-19 år får tilbud om et skoleår i henholdsvis Nord-Norge og Nordvest-Russland.

Det norske universitetssenteret i St. Petersburg er et statlig samarbeidstiltak mellom universitetene i Tromsø, Trondheim (NTNU), Bergen og Oslo. Ved siden av å fremme og bistå forskningssamarbeid mellom Norge og Russland, er senteret også åpent for studenter på studieopphold i Russland. Det norske pomoruniversitetssenteret i Arkhangelsk er en nøkkelinstitusjon for studentutveksling i Nord-Norge. Senteret har mer enn ti års erfaring med å ta i mot russiskstudenter som kommer til Russland for kortere eller lengre opphold.

Norsk-russisk videregående skole i Moskva, som er et prosjekt ved Skedsmo videregående skole, gir norske elever med russisk som fag en unik mulighet til å fullføre norsk videregående skole gjennom et relevant utenlandsopphold. De fleste elevene ved skolen er russiske, undervisningsspråket er russisk, og alle lærerne er russiske.

Finsk/samisk

Prosjektet *Grenseløst i nord* har som hovedmål å øke samarbeidet mellom grenseområdene i Norge og Finland innen utdanningsinnspektoren, helse- og sosialvesenet, teknisk sektor og utvikling av næringslivsvirksomhet. Innen utdanning har Fylkesmannen i Finnmark ansvar for å bidra til å fremme utviklingstiltak knyttet til barnehage- og skolesamarbeid over grensen og språkopplæring innen finsk og samisk.

Fremmedspråk i europeiske skolepartnerskap

Med innføringen av en internasjonal dimensjon i opplæringen blir fremmedspråk et sentralt og nødvendig redskapsfag – og en pedagogisk utfordring. *Comenius*, som er et sektorprogram i det nye EU-programmet for livslang læring (*The Integrated Lifelong Learning Programme 2007-2013, LLP*, se nedenfor), har som mål å heve kvaliteten på og å styrke den europeiske dimensjonen i opp-

læringen. I det nye programmets overgripende del finner en fire hovedvirksomheter, hvorav en er fremming av språklæring. SIU er operatør for programmet, som legger til rette for flernasjonalt skolesamarbeid, institusjonssamarbeid, nettverkssamarbeid og grunn- og etterutdanning for studenter og undervisningspersonell. Språkopplæring og økt tverrkulturell forståelse er overordnede mål for *Comenius*. Praktisk talt alle *Comenius*-prosjektene er tverrfaglige. Det innebærer at andre lærere enn språklærerne og andre elever enn de som følger bestemte undervisningsopplegg i språk, også må lære å gjøre seg forstått overfor utenlandske kolleger og jevnaldrende. Eleven, studenten og læreren får satt sine kommunikative ferdigheter på prøve både i virkelige og virtuelle sammenhenger.

I internasjonale partnerskap inngår mobilitet som en viktig og nødvendig bestanddel. Etterutdanningsstipend, studiereiser, planleggingsmøter hvor elever kan delta, lærer- og elevutvekslinger og bruk av språkassistenter har klart medvirket til en ny og fornyet interesse for språkopplæring og -undervisning.

Kurs i mindre utbredte språk i norsk skolesammenheng, som for eksempel italiensk, nederlandsk og portugisisk, er kommet i gang på initiativ fra utenlandske språkassistenter som gjester norske skoler. Norske språkassistenter er kommet tilbake etter utenlandsopphold med styrket kompetanse i det fremmedspråket som de er kvalifisert til å undervise i. I tillegg har de ofte tilegnet seg et nytt språk som de avlegger eksamen i og tar med seg når de begynner å praktisere som lærere i fremmedspråk.

Et femtitalls *Comenius*-skoler gir undervisning i andre fag ved hjelp av engelsk, tysk og fransk. Ordningene med språkassistenter, etterutdanningsstipend for alle kategorier lærere, og lærerutvekslinger hvor utenlandske lærere i kortere perioder deltar i eller overtar undervisningen, har i mange tilfelle gitt nytt liv til tospråklig undervisning og impulser til pedagogisk nytenking.

eTwinning – skolesamarbeid gjennom IKT om europeisk kultur og språk

eTwinning er et ledd i EUs *eLearning Programme 2004-2006*, som Norge deltar i. Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU) har vært operatør for *eLearning Programme* i Norge, mens Utdanningsdirektoratet har hatt ansvar for *eTwinning*, som er den delen av programmet som gjelder grunnskole og videregående opplæring. Gjennom *eTwinning* tilbys en struktur for parvis skolesamarbeid mellom skoler i Europa ved hjelp av IKT. Målet er å styrke samarbeidet mellom skoler, å skape muligheter for skoleelever og lærere til å øke sine kunnskaper og ferdigheter innen IKT, og å stimulere interessen for europeisk kultur og språk. Gjennom portalen <http://www.etwinning.net/> kan skolene registrere seg og få tilgang til blant annet partnersøk, samarbeidsrom og andre verktøy. 281 norske skoler har registrert seg i *eTwinning* og deltar i 59 prosjekter med partnerskoler fra til sammen 23 europeiske land. 18 av prosjektene har fremmedspråk som tema. Fra 2007 vil *eTwinning* bli videreført innenfor *Comenius*-delen av EUs nye program for livslang læring.

Utradisjonelle organiserings- og arbeidsformer i opplæringen i fremmedspråk

I det europeiske språkåret 2001 gjennomførte SIU undersøkelsen *Språk i internasjonalt skulesamarbeid*. Hensikten var å finne ut om norske skolars årelange samarbeid med europeiske skoler har ført til økt interesse både for kjente og ukjente språk – og hvordan denne interessen kommer til uttrykk. 225 skoler deltok i undersøkelsen. Ni av ti skoler rapporterer at både lærerne og elevene har fattet interesse for språkene ved partnerskolene, men at interessen bare i sjeldne tilfelle har ført til flere og systematiske språktilbud. Likevel melder både ungdomsskoler og videregående skoler som har integrert internasjonalisering i langtidsplanene sine, jevnt over om økt søkning til fremmedspråktilbudet. Undersøkelsen dokumenterer at engelsk er vår tids ubestridte *lingua franca*.

Språkopplæringen blir annerledes og mer dynamisk ved skoler som deltar i internasjonale partnerskap. Elevene får muligheten til å praktisere språket eller språkene de undervises i, og de får kontakt med og interesse for andre språk og kulturer. Det kan ha betydning for senere valg. Skoler som arbeider internasjonalt har også lært å tenke kreativt og finne løsninger på problemer og utfordringer etter hvert som de dukker opp. Halvparten av skolene som er utnevnt som demonstrasjonsskoler, deltar eller har deltatt i *Comenius*-prosjekt. En undersøkelse som SIU gjennomførte våren 2006 (SIU, 2006) bekrefter og styrker påstanden om hvor nyttig og viktig det er for språkopplæringen å ha internasjonale kontakter og samarbeidspartnere i andre land.

Internasjonale programmer innen yrkesfag

Leonardo da Vinci-programmet, sektorprogrammet for yrkes- og profesjonsopplæring, inngår i det nye EU-programmet for livslang læring. Erfaringer gjennom ti år viser at mobilitet er viktig for å skape motivasjon for å lære flere fremmedspråk.

Digitale ferdigheter i fremmedspråkene

Innføring av digitale ferdigheter som en av de fem grunnleggende ferdighetene i alle læreplaner i *Kunnskapsløftet* representerer en betydelig forandring når det gjelder hvordan opplæringen i fremmedspråk legges til rette. Satsingen på digitale ferdigheter kommer også til uttrykk gjennom *Program for digital kompetanse 2004-2008* (Utdannings- og forskningsdepartementet 2004).

Å kunne bruke digitale verktøy i engelsk og fremmedspråk gir mulighet for samarbeid, møte med autentisk språk og bruk av språket i autentiske kommunikasjonssituasjoner. Språkkompetanse er i mange tilfeller en forutsetning for å kunne ta i bruk digitale verktøy. Samtidig kan bruk av digitale verktøy bidra til utvikling av språkkompetanse. Kildekritikk, opphavsrett og personvern er sentrale områder i digitale sammenhenger som også inngår i engelsk og fremmedspråk.

IKT i språkfag er ikke bare et redskap for å motta og produsere informasjon, men også et kulturelt verktøy som påvirker og endrer språk og kommunikasjon (Crystal 2001; Kern, Ware, & Warschauer 2004; Lund 2004; Warschauer & Kern 2000). Dette innebærer blant annet følgende:

- Vi kan opprette nettbaserte språksamfunn og holde dem ved like inntil de har gjort sin nytte og kan avvikles.
- Vi får nye muligheter for interkulturell læring, for å bygge språklige identiteter og for å utvise kompetanse i virtuelle omgivelser.⁴
- Det vokser fram flere nye sjangre som for eksempel e-post, trådbaserte diskusjoner og ulike typer *chat*.
- Språk brukes i økende grad multimodalt, dvs. i sammensatte tekster. Dette betyr at språkmateriale kan presenteres elektronisk og inkludere både tekst, lyd og film.
- Skriftlige tekster kan gjennom for eksempel wiki-teknikk eller dagnadsskriving bli mer et resultat av samarbeidsprosesser. Flere elever vil kunne ha innflytelse på tekstens språklige utforming, søke løsninger sammen og lære av hverandre.
- Lærere blir i økende grad designere av læringsomgivelser som bruker både samlokaliserte og nettbaserte kontekster til å utvikle rike språkbrukssituasjoner

En rekke nye brukskulturer er følgelig under utvikling. Selve vår forståelse av hva det innebærer å være språklig kompetent er under endring. Dette er en utvikling som går svært raskt. Selv om engelsk i øyeblikket har en enestående posisjon, ser vi samtidig at nettbaserte omgivelser i økende grad blir multilingviale, både i form av flerspråklige versjoner og som resultat av integrerte oversettelsestjenester. Andelen Internett-brukere med engelsk som morsmål har gått ned fra over 50% i 2000 til rundt 30% i 2005 (Graddol, 2006). Det er verdt å merke seg at det spesielt er språk som kinesisk, arabisk, portugisisk og spansk som øker kraftig i popularitet, både på nettet og ellers.

Forsknings- og utviklingsarbeid i Norge

Fra 1985 har en del av forskningen på fremmedspråkdidaktikk funnet sted innenfor nettverket *Nordic Conference and Workshop on developing autonomous language learning* (1985-). Deltakerne er lærere og forskere i moderne språk. Kjernen i forsknings- og utviklingsarbeidet er utviklingen av elevautonomi (innsikt i læring) hos elever, lærere og lærerstudenter (diverse innlegg publisert i konferanserapporter av blant annet Anne Brit Fenner, Rita Gjørven, Svein Johansen og Turid Trebbi; for et utvalg, se "Referanser").

Av nyere forskning kan nevnes Drews undersøkelse av lærerstudenter i engelsk fagdidaktikk (Drew, 1997). Drew peker på at studentenes skriveferdigheter ligger under det som er ønskelig når de begynner på studiet, og at studiet heller ikke lykkes i å utvikle disse ferdighetene til et tilstrekkelig nivå.

Lehmann (Lehmann, 1999) peker i sin avhandling på hvordan elever i engelskfaget raskt når et visst nivå for deretter å stoppe opp i sin språklige utvikling. Mange er meget svake i den type skriftlig engelsk som kreves i høyere utdanning og i arbeidslivet. Elevene har også en tendens til å overvurdere sine egne prestasjoner.

Hellekjær (Hellekjær, 2005) gjør liknende funn når det gjelder leseferdigheter i engelsk. Elevenes eget inntrykk samsvarer ikke med det de viser i tester. Dette forholdet vedvarer inn i høyere utdanning, og det kan virke hemmende på evnen til å bruke engelskspråklig faglitteratur. I likhet med Drew og Lehmann peker Hellekjær på viktigheten av å sikre opplæringen i skolen for å ruste elevene til videre studier og livslang læring.

⁴ Prosjektet *IKT i flerkulturelle skoler* har involvert tre skoler i Oslo indre øst og kan vise til gode resultater i bruk av IKT i fleksibel og tilpasset opplæring i et flerkulturelt læringsmiljø; se Referanser.

I en studie av engelsklærere som praktiserer i teknologitette omgivelser peker Lund (Lund, 2004) på at det skjer grunnleggende endringer i praksissituasjonen. IKT opphever begrensninger i tid og rom og gir muligheter for en rekke nye sjangre, registre, konvensjoner og uttrykksformer. Dermed endrer faget seg sammen med elevers og læreres forhold til både faget og til kommunikasjonssituasjonen. Å integrere nye kommunikative praksiser i skolen blir avgjørende for å ruste elever til å møte både lærings- og arbeidssituasjoner i det 21. århundre.

Ved Institutt for praktisk pedagogikk ved Universitetet i Bergen og ved Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling (ILS) ved Universitetet i Oslo er det utviklet og gjennomført flere forskningsprosjekt innenfor PLUTO-prosjektet som er rettet mot bruk av IKT i lærerutdanningen og bruk av mappevurdering.

Flere hovedfags- og mastergradsoppgaver i engelsk knyttet til praksisfeltet foreligger fra eller er i arbeid ved ILS, Universitetet i Oslo, eksempelvis om metodesyn og rolleoppfatning hos lærere i engelsk, læremidler, bruk av norsk i engelskopplæringen, IKT i lærerutdanningen, praktisk tilnærming i 2. fremmedspråk og autonomi i fremmedspråklæringen. I et samarbeid mellom Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Høgskolen i Sør-Trøndelag og NTNU skal FOU-prosjekter i skolen kombinert med etterutdanningstiltak samlet bidra til skoleutvikling, styrking av FOU-kompetansen i lærerutdanningen og til kompetanseheving i skoleverket. Enkeltprosjekter tar blant annet opp skriving som grunnleggende ferdighet i alle fag fra førskole til videregående skole, tilpasset opplæring med fokus på vurdering og varierte arbeidsmåter og læring.

2. Et internasjonalt perspektiv

Norden

Artikkel 8 i Helsingforsavtalen fra 1962 lyder som følger: "I hvert enkelt av de nordiske land skal undervisningen og utdannelsen i skolene i passende utstrekning omfatte undervisning i andre nordiske lands språk, kultur og alminnelige samfunnsforhold". Dette er gjentatt i den nordiske kulturavtalen som i artikkel 3 slår fast at avtalepartene blant annet skal arbeide for å "fremme undervisningen i de andre nordiske lands språk, kultur og samfunnsforhold". Det nordiske kultursamarbeidet i vid forstand bygger i utgangspunktet på de mange bånd av språklig og kulturell karakter som binder landene sammen.

Det nordiske språkfelleskapet har i de senere år vært utfordret på mange plan. Nabospråkforståelsen er i beste fall varierende, og internasjonaliseringen øver et sterkt press på hvert enkelt av de nordiske språk. Nordisk Råd vedtok på denne bakgrunn allerede i 2003 en rekommendasjon til Nordisk Ministerråd om å framlegge et ministerrådsforslag om hvordan språkpolitikk i Norden kan tilrettelegges i lyset av den voksende internasjonaliseringen og med sikte på å støtte de nordiske språk som komplette, samfunnsbærende språk. I oppfølgingen av dette vedtok de nordiske utdannings- og forskningsministre høsten 2006 en nordisk språkpolitisk deklarasjon som ble fremmet som et ministerrådsforslag for Nordisk Råd.

Nordisk Råd ga 2. november 2006 sin tilslutning til ministerrådsforslaget om *Deklarasjon om nordisk språkpolitikk*. Deklarasjonen legger et grunnlag for en samlet, langsiktig og effektiv språkpolitisk innsats, og ministrene har gjennom sin beslutning signalisert en klar intensjon om å virkeliggjøre målene i deklarasjonen, likevel uten at den er juridisk bindende. I henhold til deklarasjonen bør en nordisk språkpolitikk ha som mål:

- At alle nordboere kan lese og skrive det eller de språk som fungerer som samfunnsbærende i det området der de bor
- At alle nordboere kan kommunisere med hverandre, i første rekke på et skandinavisk språk
- At alle nordboere har grunnleggende kunnskaper om språklige rettigheter i Norden og om språksituasjonen i Norden
- At alle nordboere har meget gode kunnskaper i minst ett språk med internasjonal rekkevidde og gode kunnskaper i ytterligere et fremmedspråk
- At alle nordboere har allmenne kunnskaper om hva språk er og hvordan det fungerer.

I samsvar dette identifiserer deklarasjonen fire hovedområder for det videre språkpolitiske samarbeidet:

1. Språkforståelse og språkkunnskap
2. Parallellspråklighet, både mellom engelsk og Nordens språk og mellom språkene i Norden
3. Mangespråklighet og flerspråklighet
4. Norden som språklig foregangsregion.

De nordiske utdannings- og forskningsministrene har besluttet i første omgang å følge opp deklarasjonen ved å ta initiativ til en klargjøring og prioritering av eksisterende og planlagte språkpolitiske tiltak i Nordisk Ministerråd, med språkforståelse som et prioritert tema.

Behovet for fremmedspråk – EU og Europarådet

Både EU og Europarådet har satt som mål at alle skal kunne bruke minst to språk i tillegg til eget morsmål (målsettingen om "morsmål pluss to"). Argumenter for dette prinsippet er økt handel og mobilitet, men også kulturell bevissthet, åpenhet og toleranse.

Det legges stor vekt på tidlig læring av to fremmedspråk i opplæringen som grunnlag for utvikling av flerspråklighet i et livslangt perspektiv. Dette ses ikke bare som en praktisk, funksjonell

nødvendighet, men også som et grunnleggende element i demokratiopplæringen (*Education for democratic citizenship*). Det å kunne forstå og delta i europeiske og internasjonale prosesser og forstå det internasjonale samfunn skal ikke hemmes av manglende språkkunnskaper.

Det finnes en oppfatning, nasjonalt og internasjonalt, om at såkalte "svake" elever eller elever med lærevansker bør konsentrere sin læring om sitt første språk eller andre fag. En rapport fra EU-kommisjonen (2005)⁵ som omhandler tilpasset opplæring for elever med spesielle behov (*special educational needs*, SEN), viser imidlertid at prosentdelen av elever som har fått konstatert lærevansker varierer sterkt fra land til land, avhengig av kriteriene som brukes og andre komplekse problemstillinger. Det betyr at det finnes grasoner og grupper elever som går gjennom skolen uten at spesielle behov blir oppdaget.

Når det gjelder opplæring i fremmedspråk, viser rapporten at elever med spesielle behov har stort utbytte av fremmedspråklæring: det er ikke først og fremst den kommunikative kompetansen i et nytt språk som representerer den største gevinsten, men elevenes personlige og sosiale utvikling. Med andre ord: ikke bare språk for språkets skyld, men som plattform for bedre utdanning og personlig utvikling. Rapporten framhever at læring av flere språk for alle derfor er et spørsmål om hvordan læring og vurdering tilpasses og de ressurser som brukes i opplæringen.

I tilknytning til dette viser Ostad (Ostad, 2005) hvordan barn med Downs syndrom mestrer flerspråklighet. I en tospråklig hjemmesituasjon kan de lære å forstå og uttrykke seg på begge språk på en situasjonstjenlig måte og oppleve mestring gjennom språklæring. I en kartlegging blant skoler som startet opp med læreplanene i *Kunnskapsløftet* i 2005 (Bergem m.fl., 2006) meldes det om gode erfaringer med et metodisk opplegg i tysk for en gruppe elever som vanligvis skulle være fritatt for karakter i andre fremmedspråk. Opplegget beskrives som ressurskrevende.

⁵ *Special Educational Needs in Europe. The Teaching and Learning of Languages*, EU-kommisjonen 2005.

EUs handlingsplan for språklæring

EU-kommisjonens *Handlingsplan for språklæring og språklig mangfold i Europa (2004-2006)*⁶ ble ferdigstilt høsten 2003, og er blitt fulgt opp i medlemslandene i perioden. Hvert enkelt land har rapportert om nasjonal oppfølging av handlingsplanen.

Det er tre sentrale temaer i denne planen:

- Hvordan sikre livslang læring av fremmedspråk på alle nivåer i opplæringen og for hele samfunnet?
- Hvordan sikre god fremmedspråkdidaktikk (godt læringsmiljøer på skolen, spesielle språkrom, lærerutdanning, rekruttering av fremmedspråklærere, undervisning i ulike fag på ulike fremmedspråk, testing av språkkompetanse m.m.)?
- Hvordan utvikle språkvennlige miljøer (å bygge opp forståelse for læring av fremmedspråk, forståelse for læring av ulike minoritetsspråk m.m.)?

Planen har omfattet satsinger både på europeisk og nasjonalt nivå. På nasjonalt nivå er myndighetene blitt oppfordret til å sette i verk tiltak for å forbedre eget utdanningssystem knyttet til læring av fremmedspråk og å synliggjøre gode eksempler som kan inspirere til mer og bedre fremmedspråklæring.

Planen inneholder gode eksempler fra ulike europeiske land som viser hvordan en kan lykkes med mer og bedre læring av fremmedspråk. Disse har vært inspirasjonskilder for ulike lands myndigheter i forbindelse med utvikling av en politikk for å fremme læring av fremmedspråk. Slutt-rapporteringen i 2006 om oppfølgingen av EUs handlingsplan i deltakerlandene var knyttet opp mot følgende punkter:

- Tidlig start med fremmedspråkopplæring for å bidra til målsetningen om "morsmål pluss to" fremmedspråk
- Vektlegging av aktive ferdigheter i fremmedspråket framfor passiv kunnskap om språket
- Utenlandsopphold som del av alle former for høyere utdanning
- Fremmedspråkopplæring for elever med spesielle behov
- Bredden i fremmedspråktilbudet
- Formidling av helhetlig språkkompetanse og overføringsverdi ved læring av ulike språk ("den språkvennlige skole")
- Kvaliteten på utdanningen av lærere i fremmedspråk, også med hensyn til metodikk og opphold i målspråklandet
- Dekning av behovet for lærere i fremmedspråk
- Metoder for vurdering av språkkompetanse
- Økning av bevisstheten om utbyttet av språklæring

EUs nye *Program for livslang læring (2007-2013) (Lifelong Learning Programme, 2007-2013, LLP, se nedenfor)* skal videreføre arbeidet mot målene i handlingsplanen og støtte opp under læring av fremmedspråk både gjennomgående og i form av særskilte programaktiviteter.

Indikatorene i kartleggingen fra Eurydice (EUs informasjonsnettverk for utdanning) av fremmedspråkopplæring i Europa (se "Internasjonale skoleundersøkelser" nedenfor) gir også sammenlikningsgrunnlag og informasjon om de enkelte lands oppfølging av felles europeiske tilrådinger, deriblant Norges.

⁶ *Promoting Language Learning and Linguistic Diversity. An Action Plan 2004-06*, EU-kommisjonen 2003.

EUs utdanningsprogrammer

Innføringen av EUs utdanningsprogrammer *Sokrates*, *Leonardo da Vinci* og *Ung i Europa* i 1995 har i høy grad bidratt til å styrke den europeiske dimensjonen i norsk skole. For første gang i europeisk historie ble det lagt til rette for samarbeid innen utdanning både når det gjelder allmennfag (*Sokrates*), yrkes- og profesjonsutdanning (*Leonardo da Vinci*) og uformell utdanning (*Ung i Europa*). Underprogrammet *Comenius* i *Sokrates* retter seg mot lærere, elever og studenter på alle utdanningstrinn, fra barnehage til lærerutdanning. Strukturen er slik at den oppmuntrer til samarbeid på tvers av utdanningsnivåene og inviterer til nytenking i samspillet mellom skole og lærerutdanning. (For erfaringer med disse programmene i Norge, se "Internasjonale programmer" under "Nasjonalt perspektiv".)

Den tredje generasjonen av EUs utdanningsprogram, *Program for livslang læring (2007-2013)*, avløser og viderefører *Sokrates*- og *Leonardo da Vinci*-programmene i et integrert program for livslang læring. Det nye programmet omfatter de fire sektorprogrammene *Comenius*, *Erasmus*, *Leonardo da Vinci* og *Grundtvig*. Fremmedspråkdimensjonen styrkes både som kjerneaktivitet og som et element i alle underprogrammene. *Ung i Europa* fortsetter som et parallellprogram til programmet for livslang læring.

Selv om Norge ikke er en del av unionen, deltar vi gjennom EØS-avtalen med samme rettigheter og forpliktelser i programmene som medlemslandene. I 2006 deltar 31 europeiske land i programmene. Innholdet i St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* og *Kunnskapsløftet* er i tråd med intensjonene i programmene. På denne måten er det klare paralleller mellom norsk og europeisk utdanningspolitikk.

EU-kommisjonens *Handlingsplan for språklæring og språklig mangfold (2004-2006)* og *Program for livslang læring (LLP)* vektlegger flerspråklighet i et storsamfunn som er avhengig av godt samspill for å kunne nå de ambisiøse målene som er satt for Lisboa-prosessen. Læring av flere fremmedspråk er et sentralt mål innenfor Lisboa-prosessen, noe som blant annet har gitt seg utslag i at det er etablert en egen ekspertgruppe for læring av fremmedspråk med representanter fra 30 europeiske land, deriblant Norge.

Kommisjonen la i 2005 fram sitt forslag til anbefaling om europeiske referanserammer for definisjon av nøkkelkompetanse i utdanningen i den enkelte medlemslandene. Anbefalingen var gjenstand for førstegangsbehandling i Europaparlamentet i september 2006. Det ventes at Rådet vil treffe sitt vedtak i november og at anbefalingen således blir ferdigbehandlet i løpet av 2006.

Anbefalingen går ut på å etablere en felles europeisk ramme som identifiserer og definerer nøkkelkompetanse nødvendig for den enkeltes personlige utvikling, aktive medborgerskap, sosial utjevning og arbeidsdyktighet i kunnskaps-samfunnet. Anbefalingen skal støtte oppunder medlemsstatenes arbeid med å definere slik kompetanse og dessuten være en plattform for videre aktivitet på europeisk nivå innen rammen av *Education and Training 2010*.

Anbefalingen identifiserer og definerer åtte nøkkelkompetanser:

1. Evne til å kommunisere på eget språk
2. Kompetanse i fremmede språk
3. Matematikkompetanse og grunnleggende ferdigheter i naturfag og vitenskap
4. Digital kompetanse (IKT)
5. Kompetanse i å lære (*learning to learn*)
6. Sosial kompetanse og evne til å fungere i samfunnet (aktivt medborgerskap)
7. Evne til å ta initiativ og entreprenørskap
8. Kulturell bevissthet og evne til å uttrykke seg

Europarådets arbeid for språk

Kommunikativ kompetanse

Europarådet med sine 46 medlemsland har lenge vært en tung aktør i europeisk språkpolitikk. Europarådets mål har vært å fremme aktiviteter som kan bidra til et bedre og mer variert tilbud for språkopplæring i Europa som en del av en demokratiopplæring for "europeisk medborgerskap". Fra utarbeidelsen av et grunnleggende ordforråd og en grammatikk for fransk i 1957 via modeller for beskrivelse av språkfunksjoner og terskelnivåer for ulike språk på 1970- og 1980-tallet ledet arbeidet til utviklingen av begrepet *kommunikativ kompetanse* på begynnelsen av 1980-tallet.

Norge har helt fra 1970-tallet deltatt i Europarådets arbeid med utvikling av en felles europeisk tenkning knyttet til fremmedspråk og kommunikativ kompetanse. Læreplanene i engelsk og fremmedspråk i *Kunnskapsløftet* reflekterer dette gjennom bruk av begrep som "strategier som brukes for å lære fremmedspråk", "strategier som hjelper oss til å forstå og å bli forstått", "kommunikative ferdigheter" og "språkfunksjoner". Optimal kommunikativ kompetanse er ifølge Europarådet å kunne:

- beherske grammatikk, vokabular og uttale (lingvistisk kompetanse)
- tolke og anvende et tjenlig språk i ulike sammenhenger (sosiolingvistisk kompetanse)
- oppfatte og selv oppnå sammenheng i tale og skrift (diskurskompetanse)
- benytte tjenlige alternative kommunikasjonsmåter for å kompensere for manglende ferdigheter (strategikompetanse)
- benytte sin kunnskap om andres kulturer i tolkning av tekster og i samhandling med andre (sosio-kulturell kompetanse)
- anvende sin språklige kompetanse (sosial kompetanse)

Det europeiske rammeverket for språk

I 1991 startet arbeidet i Europarådsregi med utvikling av *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (heretter kalt *Rammeverket*), som ble

publisert i 2001, Det europeiske språkåret. *Rammeverket* baserer seg på tidligere arbeid med terskelnivåbeskrivelser som definerer laveste nivå for språkbruk (*Waystage*), funksjonelt nivå (*Threshold level*) og videregående nivå (*Vantage*).

For å måle elevers språkutvikling sett i et livslangt læringsperspektiv inneholder *Rammeverket* beskrivende skalaer innenfor ulike språknivåer og ulike ferdighetsnivåer og språkaktiviteter. *Rammeverkets* hovedmål er knyttet til det enkelte individs språklæring i et sosialt og kommunikativt perspektiv. Deskriptorene muliggjør sammenlikning av språkferdigheter på tvers av landegrensene i Europa. Det er en europeisk målsetting at deskriptorene i *Rammeverket* skal være åpne og tilgjengelige for den som lærer seg et språk, slik at språkelever i alle aldre kan bli i stand til å vurdere sin egen språkkompetanse i form av "jeg kan"-utsagn, sette seg nye og realistiske mål og vurdere og dokumentere sin egen språkutvikling over tid.

De fleste europeiske land har vært involvert i Europarådets arbeid med *Rammeverket*. En kartlegging av bruk av *Rammeverket* ble foretatt av Europarådet i 2005, med respondenter i 37 europeiske land, Egypt og Mexico (Council of Europe, Language Policy Division 2005). Størst anvendelse har *Rammeverket* fått innen lærerutdanning, vurdering, læreplanutvikling, læremiddelutvikling og i kommunikasjon mellom språkelever, lærere, foreldre og andre. Størst utbytte ser man innenfor vurdering og læreplanutvikling. Tilbakemeldingene peker også blant annet på behov for å tydeliggjøre sammenhenger mellom vurderingsprosessen og opplæringen, synliggjøring av kulturkompetanse og tilpasning til nasjonale karaktersystemer.

Den europeiske språkpermen

Norge har i flere år vært involvert i Europarådets utvikling av en europeisk språkperm (*European Language Portfolio*). *Den europeiske språkpermen* er ledd i et internasjonalt samarbeidsprosjekt om felles vurderings- og dokumentasjonsordninger for fremmedspråk. Vitenskaplig og pedagogisk bygger *Språkpermen* på *Rammeverket*.

Språkpermen er et pedagogisk verktøy som skal gi elever, studenter og andre som har lært seg, eller er i ferd med å lære seg, fremmedspråk en mulighet til å dokumentere språkferdigheter og reflektere over sin egen språklæring. *Språkpermen* brukes til å dokumentere hva språkeleven kan gjøre på ulike språk og hvordan hun/han har tilegnet seg denne kunnskapen. Alle de språkene som språkeleven til en viss grad har tilegnet seg, skal omtales i permen, uavhengig av om språket er lært i skolesammenheng eller på annen måte. Det betyr for eksempel at også flerspråklige elever, elever med minoritetsspråklig bakgrunn og elever som får morsmålundervisning vil kunne få dokumentert sine språkkunnskaper, og at verdien av flerspråklighet kan bli mer synlig for alle.

Erfaringer fra en rekke land (blant annet Finland, Sverige og Irland) viser at *Språkpermen* kan bidra til å bedre kvaliteten på opplæringen i fremmedspråk, heve statusen til språkfagene og danne grunnlag for et felles europeisk perspektiv på språkopplæringen.

I *Europass*-ordningen for beskrivelse av kompetanse i forbindelse med arbeid eller utdanning i utlandet dokumenteres språkkompetanse gjennom egenvurderingsdelen i *Den europeiske språkpermen* (jf. tiltak 4.3.1). Vurderingen er basert på *Rammeverket*.

En norsk språkperm for ungdomstrinnet og videregående opplæring og en språkperm for voksne innvandrere foreligger. Språkpermen for aldersgruppen 13-18 år er gjort tilgjengelig for skolene på <http://skolenettet.no> og www.fremmedspraksenteret.no. *Språkpermen* består av tre deler. *Språkpasset* sammenfatter de kunnskaper og ferdigheter som deltakeren har i fremmedspråk (det kan være flere språk). *Språkbiografien* gir en oversikt over når, hvor og hvordan deltakeren har lært de ulike språkene. Den beskriver delmål og avsluttende mål og gir sjekklistor for egenvurdering av ferdigheter. *Språkmappen* skal inneholde eksempler på deltakerens arbeider.

Høsten 2006 startet implementering av *Språkpermen* for 13-18 år på utvalgte ungdomsskoler og videregående skoler med geografisk spredning. Det utvikles en håndbok for lærerne, og lærerutdanningen gjøres også kjent med innføringsprosessen. En språkperm for 3.-7. trinn prøves ut på et utvalg skoler fra høsten 2006 og tilbys nasjonalt fra høsten 2007.

European Centre for Modern Languages (ECML)
European Centre for Modern Languages (ECML) ble etablert i Graz i 1994 og er en institusjon under Europarådet. Formålet med ECML er å fremme læring og undervisning av fremmedspråk i Europa blant annet ved å medvirke til utveksling av informasjon samt til forskning og utvikling innenfor læring og undervisning av fremmedspråk.

Senteret fikk i 1999 permanent status, og nå deltar til sammen 33 av Europarådets 46 medlemsland i virksomheten. Det blir utarbeidet et langsiktig program for arbeidet ved ECML. De fleste av aktivitetene blir arrangert i Østerrike, men en del finner også sted i andre land. Tema for seminarer ved ECML avspeiler de språkpolitiske prioriteringene som Europarådet har satt opp. ECML har en stor dokumentasjonsavdeling hvor interesserte kan bestille materiell og publikasjoner som er utgitt i regi av ECML eller andre organer i Europarådet.

Som oppfølging av Europarådets satsinger og utviklingsarbeid tilbyr ECML ulike typer aktiviteter, herunder arbeidsseminarer knyttet til igangsatte prosjekter, konferanser, regionalt arrangerte tiltak og ekspertmøter, samt såkalte *network meetings*. Målgruppen for seminarer ved ECML kan eksempelvis være lærerutdannere, personer som er involvert i utvikling av undervisningsopplegg, evalueringsformer og læreplaner, og fremmedspråklærere. Norge har plass til én deltaker ved hvert seminar.

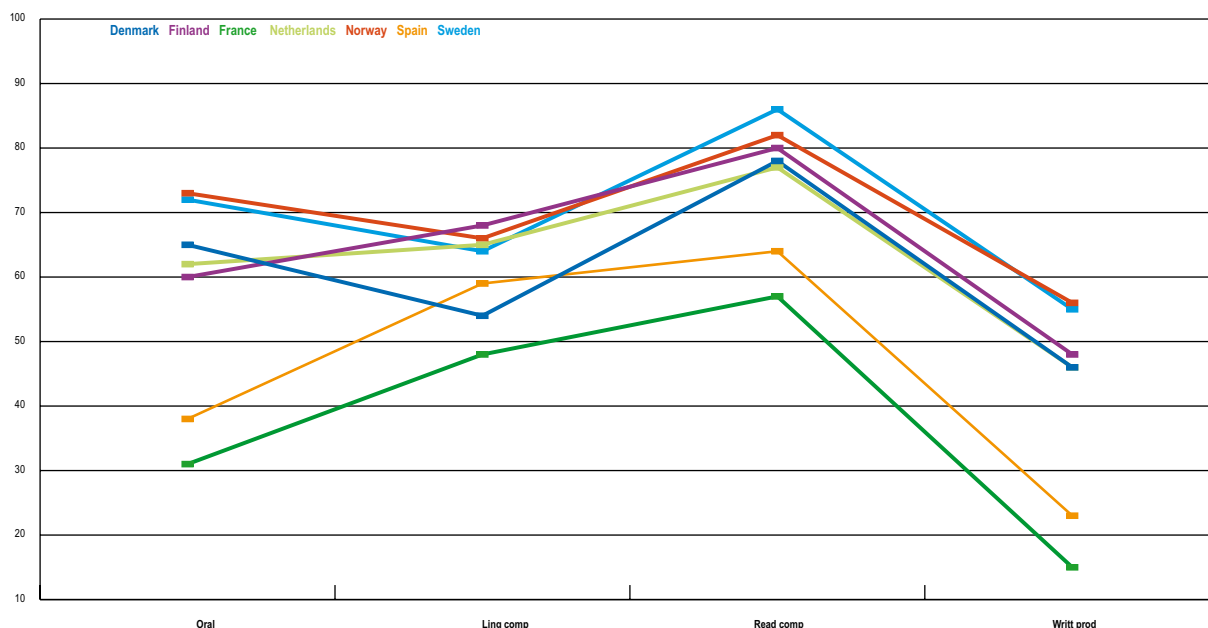
Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen i Halden har fra 1. september 2006 fått overført en del funksjoner fra Utdanningsdirektoratet i forhold til Graz-senteret. Fremmedspråksenteret er nå kontaktinstitusjon (*contact point*) for Europarådets senter.

*Internasjonale skoleundersøkelser
Engelskundersøkelsen på 10. trinn:
"Engelsk i Europa 2002"*

Det er forholdsvis lite dokumentasjon i et sammenliknende perspektiv av hva elever kan av engelsk etter tiårig grunnskole, men den europeiske engelskundersøkelsen som er rapportert i *Engelsk i Europa 2002* (Ibsen, 2004) og *The Assessment of Pupils' Skills in English in eight European Countries 2002* (Bonnet m.fl., 2004) viser at norske elever ligger bra an i Europa. Gjennomsnittlig oppnådd poengsum for elever er 68 av 100 mulige for tiendeklassinger som har fulgt L97 fra 5. klasse, dvs. hatt seks år med engelsk. Høyeste oppnådde

resultat for testgruppen var 97 % riktige svar, mens laveste sum for riktige svar var 4 %, dvs. en relativt stor spredning, primært innen den enkelte klasse. Jentene skåret signifikant høyere enn guttene på prøven. Elever med tilvalgsspråk skåret signifikant bedre på engelskprøven enn elever uten tilvalgsspråk, og elever med fransk skåret signifikant høyere enn elever med tysk.

Figur 3 gir en oversikt over prøveresultater i form av landsprofiler. Alle land skårer høyest på leseforståelse, lavere på språklig-grammatisk ferdighet og lavest på skriftlig produksjon, mens det er større avvik landene i mellom for lytteforståelse. Klart lavest ligger spanske og franske elever når det gjelder lytteferdighet, noe som kan skyldes at de to landene sender dubbede filmer. Det er et stort sprik mellom det beste resultatet for Norge og det laveste for Frankrike, hele 40 %. Norge (73 %) og Sverige (72 %) skårer signifikant bedre enn de øvrige land på lytteforståelse.

Figur 2 Kompetanseprofiler for lytteforståelse (*oral comprehension*), språklig-grammatisk ferdighet (*linguistic competence*), leseforståelse (*reading comprehension*) og enkel skriftlig produksjon (*written production*) for syv deltakende land

Elevene var relativt gode til å vurdere sin egen språkferdighet, og det var signifikant korrelasjon mellom prøveresultater og egenvurdering ($r = 0,56$). Likeledes viser undersøkelsen at 15-åringene er preget av høy motivasjon for å lære engelsk både på og utenfor skolen, primært for å kunne bruke språket til bedre å forstå media, film, musikk og mennesker man treffer på utenlandsreiser. Norske elever mente at de hadde lært 34 % av det de kunne av engelsk gjennom media, 52 % på skolen og resten (ca. 14 %) gjennom annen kontakt med engelsk.

Det kom fram at det å bruke fremmedspråket i klassen var den skolefaktoren som samsvarte høyest med gode resultater. Når det gjelder aktiviteter utenom skolen, viser undersøkelsen at lesing av bøker på engelsk samsvarer positivt med prøveresultatet.

Resultater fra lærerspørreskjemaet viser at det er forbausende store likhetstrekk i Europa når det gjelder engelsklæreren. Flertallet av lærerne er godt kvalifiserte og erfarne kvinner som arbeider hardt, men som føler seg lite verdsatt av samfunnet. Et annet fellestrekk i Europa er at lærerne ikke benytter seg av de mulighetene de har til å ha kontakt med engelsktalende fra andre land, til å organisere utveksling av lærere og elever og til å bruke Internett på en autentisk måte.

St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* sier at kvalitetsutvikling i skolen krever at skolen har mulighet til å rekruttere kompetente, engasjerte og motiverte lærere og skoleledere, og at skolen har virkemidler som gjør det mulig å beholde og utvikle personalressursene. Ifølge engelskundersøkelsen ligger norske engelsklærere lavest i Europa (12 %) når det gjelder deltakelse på etter- og videreutdanningskurs av minst én ukes varighet. Gjennom lærerspørreskjemaets åpne del, som omhandlet utfordringer for fremtiden, ble det klart at norske engelsklærere har behov for og ønske om kompetanseheving.

Eurydice-undersøkelsen "Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2005 Edition"

På Det europeiske råds møte i Barcelona i mars 2002 gikk EUs stats- og regjeringslederne inn for en langsiktig satsing på opplæring i grunnleggende ferdigheter, spesielt gjennom opplæring i minst to fremmedspråk fra svært tidlig alder. Møtet etterlyste også utvikling av indikatorer for språkkompetanse. Eurydice-undersøkelsen *Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2005 Edition* (tilgjengelig på engelsk, fransk og tysk) følger opp denne satsingen, og knytter også an til målsetningene i EU-kommisjonens *Handlingsplan for språklæring og språklig mangfold (2004-2006)*. Undersøkelsen opererer med 37 indikatorer som grunnlag for regelmessig rapportering fra Norge og de andre deltakerlandene, neste gang i 2007.

To av indikatorene gjelder lokalt vedtatt opplæring i fremmedspråk. I et flertall av deltakerlandene står enkeltskoler fritt til å innføre et obligatorisk andre fremmedspråk som kommer i tillegg til sentralt definerte faglige minimumskrav til grunnopplæringen i landene. Rundt ti land har også satt i gang pilotprosjekter i fremmedspråk-opplæring på alderstrinn hvor slik opplæring ikke er obligatorisk, tilsvarende førskole- og barne-trinnet i Norge.

Engelsk er det vanligste fremmedspråket i grunnopplæringen i alle europeiske land med unntak av Belgia og Luxembourg. Andelen elever som lærer engelsk har økt siden 1998, særlig i Sentral- og Øst-Europa hvor dette har skjedd på bekostning av tysk. Tysk har en stilling som nest vanligste fremmedspråk i en tredel av landene, særlig i de nordiske landene (hvor spansk øker sin andel betydelig) og i Sentral- og Øst-Europa. Fransk er nest mest utbredte fremmedspråk i opplæringen i de tysktalende landene og i Sør-Europa.

På aldersnivået tilsvarende ungdomstrinnet har seks land et gjennomsnitt for fremmedspråk per elev på 2 eller høyere. Gjennomsnittstallet i allmenn videregående opplæring ligger mellom 1 og 1,9 i et flertall av landene, ti land ligger på 2 eller høyere. Fremmedspråkenes andel av undervisningstiden på alderstrinn tilsvarende ungdomstrinn og videregående opplæring varierer mellom 9 og 34%; Norge ligger ifølge undersøkelsen på 10%.

I de fleste europeiske land undervises fremmedspråk på alderstrinn tilsvarende barnetrinnet av allmennlærere. Sju land stiller krav om spesialisert utdanning i språk hos lærerne på dette nivået, mens over halvparten av landene stiller tilsvarende krav for ungdomstrinnet. Opphold i målspråklandet som del av språklærerutdanningen er vanlig i England, Wales og Nord-Irland og obligatorisk i Luxembourg og Skottland.

EU-undersøkelse av kompetanse i fremmedspråk i 2007

EU har bestemt at det i 2007 skal gjennomføres en undersøkelse som dokumenterer kompetanse i fremmedspråk blant europeisk ungdom. Det er to hovedgrunner til at en ønsker å gjennomføre denne undersøkelsen. For det første er det innenfor EU politisk enighet om prinsippet "morsmål pluss to", dvs. en tilråding om at alle elevene i grunnopplæringen skal lære sitt morsmål pluss minst to fremmedspråk. En undersøkelse knyttet til kompetanse i fremmedspråk vil kunne virke positivt mht. oppfyllelse av prinsippet "morsmål pluss to" i de ulike europeiske land. For det andre er det stort behov for å sikre mer og bedre dokumentasjon av kompetanse i fremmedspråk i Europa.

3 Mål og tiltak

Tiltakene i strategiplanen skal bidra til å møte de utfordringene som er beskrevet i kapittel 2. Den instansen som er nevnt først under "Ansvarlig", er hovedansvarlig for tiltaket.

Overordnet mål

Bedre ferdigheter i flere fremmedspråk hos elever, lærlinger og lærere i grunnskole og videregående opplæring og økt interesse og motivasjon for språklæring

1 Større mangfold og bredde i opplæringen i fremmedspråk

1.1 Flere skoler tilbyr opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk på barnetrinnet

1.1.1 Igangsette forsøk med tidlig start i andre fremmedspråk

■ Handling

St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* åpnet for å starte med andre fremmedspråk enn engelsk på barnetrinnet: "De skoler som ønsker og har nødvendig kompetanse til å starte enda tidligere med opplæring i 2. fremmedspråk, gis derfor adgang til dette" (s. 48).

Det settes i gang forsøk med tidlig start med andre fremmedspråk 2005. Forsøkene inkluderer veiledning og oppfølging av skolene og dokumentasjon og følgeforskning, for at flest mulig skal kunne dra nytte av utviklingsarbeid og gode eksempler. Erfaringene publiseres på

Fremmedspråksenterets nettsted for språkfag og gjennom aktuelle nettverk.

- Ansvarlig
Utdanningsdirektoratet
- Tidsramme
2005-2007
- Status

Tolv skoler i kommunene Tromsø, Bodø, Bergen, Trondheim, Hå og Oslo deltar i et forsøk med tidlig start med 2. fremmedspråk på barnetrinnet fra skolestart 2005. Språkene som tilbys er tysk, fransk og spansk.

Forsøket evalueres av Telemarksforskning – Notodden. Evalueringsoppdraget er todelt. Delrapport 1 publisert i april 2006 gir en oversikt over erfaringer og forskning knyttet til en rekke tidlig start-prosjekter i og utenfor Norge og presenterer suksesskriterier for tidlig språklæring. I fase 2 av evalueringen blir

skolenes arbeid og erfaringer med tidlig start fulgt opp og dokumentert.

Fremmedspråksenteret ivaretar støtte- og informasjonsfunksjon for dette forsøksprosjektet gjennom drifting av et lukket nettforum via Høgskolens server.

1.1.2 Utvikle en europeisk språkperm for barnetrinnet

■ Handling

For å støtte opp under læring av engelsk som 1. fremmedspråk og tidlig start av 2. fremmedspråk utvikles det en norsk språkperm for barnetrinnet (for eksempel for 4.-7. trinn) i løpet av 2005-2006. *Språkpermen* prøves ut på et begrenset antall skoler i skoleåret 2006-2007 og tilbys deretter nasjonalt.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2005-2007

■ Status

Telemarksforskning – Notodden arbeider med å utvikle en språkperm for 3.-7. trinn. Denne skal prøves ut på et utvalg skoler fra høsten 2006 og tilbys nasjonalt fra høsten 2007.

1.1.3 Gjennomføre forsøk med integrering av fremmedspråk i opplæringen i andre fag på barnetrinnet

■ Handling

Termen *Content and Language Integrated Learning (CLIL)* er i Norge også kjent som bilingval opplæring. Dette er undervisning på et fremmedspråk i et annet fag enn fremmedspråket. På barnetrinnet vil det være naturlig å trekke inn de praktisk-estetiske fagene. Det settes i gang forsøk i forbindelse med tidlig start på barnetrinnet, jf. 1.1.1, fra høsten 2005.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2005-2007

■ Status

Integrering av fremmedspråk i andre fag inngår i den metodiske veiledningen som tilbys skolene som deltar i forsøket med tidlig start med 2. fremmedspråk, jf. tiltak 1.1.1. Erfaringer og evaluering vil foreligge i sluttrapporten for Tidlig start-forsøket høsten 2007.

Fremmedspråksenteret og Den tyske skole i Oslo har satt i gang et samarbeidsprosjekt knyttet til innføring av bilingval opplæring i historie på 6. trinn fra skoleåret 2006-2007. Det legges vekt på å utvikle og dokumentere metoder og gjøre tilgjengelig lærestoff som har overføringsverdi for norsk skole. Det planlegges også samarbeid med norske skoler underveis i prosjektet.

1.2 Flere skoler tilbyr flere fremmedspråk, også ikke-europeiske

1.2.1 Igangsette forsøk med morsmål som andrespråk

■ Handling

I Soria Moria-erklæringen er det lagt vekt på at det skal foretas en bred gjennomgang av språkopplæringen for minoritetsspråklige barn. Blant annet skal det utarbeides en oversikt over hvordan morsmålsopplæringen ivaretas.

For elever fra språklige minoriteter settes det i gang forsøk med morsmål som andrespråk fra skoleåret 2007-2008. Forsøkene inkluderer veiledning og oppfølging av skolene og dokumentasjon og følgeforskning. Erfaringene publiseres, slik at flest mulig skal kunne dra nytte av utviklingsarbeid og gode eksempler.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

■ Tidsramme

2007-2009

■ Status

Nytt tiltak

1.2.2 Igangsette forsøk med ikke-europeiske språk som fremmedspråk

■ Handling

I Rundskriv F-003-06 *Innføring av Kunnskapsløftet – om fremmedspråk* heter det om ungdomstrinnet: ”Skoleeier skal tilby opplæring i fremmedspråk i minst ett av de fire språkene: Tysk, fransk, spansk eller russisk etter *Læreplan i fremmedspråk* på nivå I. I tillegg kan det tilbys andre språk, også ikke-europeiske, etter samme læreplan. Skoleeier bestemmer hvilke fremmedspråk elevene skal få tilbud om, og hvordan tilbudet/tilbudene skal organiseres.”

Det settes i gang forsøk med opplæring i ikke-europeiske språk på ungdomstrinnet eller tidlig start på barnetrinnet. Forsøkene inkluderer veiledning og oppfølging av skolene og dokumentasjon og følgeforskning, for at flest mulig skal kunne dra nytte av utviklingsarbeid og gode eksempler. Erfaringene publiseres på Fremmedspråksenterets nettsted for språkfag og gjennom aktuelle nettverk.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

■ Tidsramme

2007-2009

■ Status

Nytt tiltak

1.2.3 Samarbeide om ressurser mellom barnetrinn, ungdomstrinn og videregående opplæring og informere om samarbeidet

■ Handling

St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* sier at skolene ”skal gi elevene tilbud om opplæring i tysk, fransk, spansk eller russisk, og hvis de har anledning til det, også andre språk, blant annet ikke-europeiske språk” (s. 48).

Skolene utvikler lokale eller regionale løsninger for hvordan de kan samarbeide om lærerressurser mellom barnetrinn, ungdomstrinn og videregående opplæring. Det oppfordres til bruk og videreutvikling av digitale læringsressurser for at flere elever kan få tilbud i flere fremmedspråk. Det utarbeides en samling eksempler på god praksis. Samlingen gjøres tilgjengelig på Fremmedspråksenterets nettsted for språkfag.

■ Ansvarlige

Skoleeiere, skolene, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Fremmedspråksenteret informerer om tjenlige lokale og regionale løsninger på sine nettsider og er i gang med kartleggingsarbeid.

1.2.4 Utarbeide informasjonsmaterieell for rådgivere i ungdomsskole og videregående opplæring

■ Handling

Det utarbeides informasjonsmaterieell slik at rådgivere på ungdomstrinnet og i den videregående opplæringen får tydelig informasjon om den nasjonale satsingen på fremmedspråk, og om nytteverdien av fremmedspråkkunnskaper i framtidige studier og yrkesutdanning.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

2006

■ Status

Brosjyren *Språk åpner dører – Valg av fremmedspråk på ungdomstrinnet* er utviklet av Fremmedspråksenteret i samarbeid med Utdanningsdirektoratet og gjort tilgjengelig på nett og papir fra mars 2006.

1.2.5 Utvikle og gjøre tilgjengelig papirbaserte og digitale læringsressurser på noen av de store innvandrerspråkene

■ Handling

Det er behov for å verdsette den språklige ressursen som finnes blant minoritetsspråklige. Flere elever vil dermed ha mulighet til å ha foreldrenes språk eller sitt eget morsmål som fag i tillegg til norsk og engelsk.

Læremiddelutviklere tilføres midler for å utarbeide læremidler for flere av de store språkene som i dag snakkes av en høy andel av minoritetsspråklige barn og unge.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

Fra 2005

■ Status

Etter oppdrag fra Kunnskapsdepartementet initierte Utdanningsdirektoratet tre prosjekter om utvikling og produksjon av læremidler på tre store minoritetsspråk: urdu, somalisk og tyrkisk. Det er Solum forlag som skal utgi læremidlene i perioden 2007-2009. Læremidlene vil legge opp til at minoritetsspråklige elever kan bli en ressurs for andre som ønsker å lære det aktuelle språket.

I løpet av 2007 vil det foreligge en utredning om videre satsing på læremidler på noen av de store innvandrerspråkene. Aktuelle problemstillinger vil være valg av språk ut fra blant annet språkgruppens størrelse, standardisering av språk, lærerkompetanse og næringslivets behov, og krav til læremidler. Nasjonalt senter for fremmedspråk og NAFO vil være sentrale samarbeidspartnere i dette arbeidet.

1.3 Flere voksne får tilbud om grunnopplæring i fremmedspråk

1.3.1 Utvikle verktøy som muliggjør læring av fremmedspråk for voksne, også ikke-europeiske språk

■ Handling

Ordinære opplæringstilbud er ikke tilgjengelig for alle grupper av voksne.

Det utvikles verktøy som muliggjør læring, også fjernlæring, ved hjelp av digitale læringsressurser, for at flere voksne elever kan få tilbud i flere fremmedspråk, jf. 1.2.5.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Vox

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Vox har i samarbeid med private aktører erfaring med utvikling innen dette feltet. Eksisterende tilbud for voksne innen yrkesrelatert og generell språkopplæring synliggjøres på Fremmedspråksenterets nettsted.

2 Bedre kvalitet på opplæringen i fremmedspråk

2.1 Opplæringen i fremmedspråk er differensiert og tilpasset elevenes forutsetninger

2.1.1 Kartlegge elevenes valg av fremmedspråk på ungdomstrinnet

■ Handling

Det er en målsetting at flest mulig elever skal velge fremmedspråk på ungdomstrinnet. Det er derfor viktig å få kunnskap om elevenes valg på ungdomstrinnet og årsakene til valg og evt. omvalg. Med utgangspunkt i tilgjengelig statistikk over elevenes valg og omvalg mellom fremmedspråk og språklig fordypning, kartlegges elevenes motivasjon for valg og grunner til evt. omvalg. Undersøkelsen publiseres i en egen rapport.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2006 - 2009

■ Status

Nytt tiltak.

2.1.2 Kartlegge sammenheng mellom engelskferdigheter i grunnskolen og frafall i yrkesfaglige utdanningsprogrammer

■ Handling

Soria Moria-erklæringen vektlegger skolens rolle som verktøy for sosial utjevning. Fullført videregående opplæring vil gi elevene en bred basiskompetanse, slik at de er godt rustet til å videre studier eller arbeid. Det er klart samsvar mellom karakterer til

eksamen og/eller standpunkt i 10. klasse og elevers og lærlingers generelle karakternivå på yrkesfaglige utdanningsprogrammer i videregående opplæring. Det vil derfor kunne virke sosialt utjevne å sikre god kompetanse hos lærere som underviser i yrkesrettet engelsk, blant annet for å øke gjennomføringen i yrkesfaglige utdanningsprogrammer i videregående opplæring.

Det foretas en kvalitativ undersøkelse av korrelasjon mellom elevers karakter i engelsk ved avgangsprøven i 10. klasse og årsaker til frafall i yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Undersøkelsen publiseres i en egen rapport med forslag til tiltak for å bedre lærernes kompetanse i yrkesrettet engelsk.

- Ansvarlig
Utdanningsdirektoratet
- Tidsramme
Fra 2006
- Status
Nytt tiltak

2.1.3 Igangsette forsøk med utvikling av elevers delferdigheter innenfor andre fremmedspråk i grunnskolen

■ Handling

Det er en viktig utfordring å legge opplæringen i fremmedspråk til rette slik at alle elever kan ha best mulig læringsutbytte. Opplæring i delferdigheter som lytting og snakking kan bidra til tilpasset opplæring for den enkelte elev og slik hindre frafall (jf. blant annet rapporten *Special Educational Needs in Europe* publisert av EU-kommisjonen i 2005).

Det igangsettes forsøk med grupper av elever hvor opplæringen legger større vekt på muntlige delferdigheter og relevante vurderingsformer i fremmedspråk i grunnskolen.

- Ansvarlige
Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Vox
- Tidsramme
2006 - 2008
- Status
Fremmedspråksenteret og Utdannings-

direktoratet samarbeider med firmaet ARM Lingua om prosjektet *Bruk av mobiltelefon i tyskundervisningen*. Tysk er valgt for samarbeidsprosjektet pga. de metodiske tradisjonene i skolefaget tysk og vanskene med å rekruttere elever til tyskfaget.

Prosjektet med bruk av språkkurs på mobiltelefon og Internett settes i gang for å finne ut om bruk av disse mediene påvirker elevenes motivasjon og progresjon i språkopplæringen og for å fremme tilpasset opplæring. Lytteforståelse og muntlig produksjon vektlegges i prosjektet. De første motivasjonstestene viser at svært mange elever oppgir å ha valgt tysk som et negativt valg, enten fordi skolen ikke tilbyr andre fremmedspråk eller fordi andre språkgrupper var fulltignet (særlig aktuelt ved spansk som førstevalg).

2.1.4 Innføre gode løsninger for tilpasset opplæring innen fremmedspråk som ett av kriteriene ved utnevning av demonstrasjonsskoler

■ Handling

Skoler og lærebedrifter kan utnevnes til demonstrasjonsskoler og -bedrifter. Skolene skal kunne dokumentere resultater i forhold til nye læreplaner og utviklingsarbeid, vurdering av læringsutbytte, kompetanseutvikling, læringsmiljø og skoleledelse og organisasjonsutvikling.

Bedriftene skal dokumentere målrettet og god opplæringspraksis, god oppfølging av faglig utbytte og progresjon, et trygt og inkluderende drifts- og arbeidsmiljø, god og tydelig ledelse og prosjekt til fordypning.

Skoler og bedrifter som systematisk og aktivt er med på å heve og utvikle kvaliteten på opplæringen i fremmedspråk, prioriteres ved utnevning av demonstrasjonsskoler.

- Ansvarlig
Utdanningsdirektoratet
- Tidsramme
Årlig 2006-2009
- Status
Dersom ordningen videreføres, vil Utdanningsdirektoratet ved neste utlysning vurdere hvordan tiltaket kan følges opp.

2.2 Opplæringen i fremmedspråk har praktisk tilnærming

2.2.1 Utarbeide og tilby etterutdanningstilbud i fremmedspråkdidaktikk for andre fremmedspråk enn engelsk

■ Handling

En praktisk tilnærming i opplæring i fremmedspråk betyr at opplæringen skal fokusere på utvikling av elevenes språkferdigheter i tråd med gjeldende læreplan for fremmedspråk.

Det utvikles et nasjonalt etterutdanningskurs i fremmedspråkdidaktikk med hovedvekt på metoder for kommunikativ språkopplæring og tilpasset opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk. Tilbudet støttes med statlige midler og skal tilbys regionalt i samarbeid med lokale høyskoler og universiteter fra høsten 2007.

■ Ansvarlige

Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler, skoleeiere

■ Tidsramme

2007-2009

2.2.2 Veilede om læringsfremmende arbeidsmåter i opplæringen i fremmedspråk

■ Handling

En praktisk tilnærming i opplæringen i fremmedspråk betyr at elevene lærer å kommunisere på ulike måter og språknivåer, blant annet ved hjelp av digitale medier.

Det utarbeides veiledninger for skolene om læringsfremmende arbeidsmåter i form av beskrivelser av god praksis.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, skoleeiere, skolene

■ Tidsramme

2006-2007

■ Status

En idédugnad for lærere er lansert av Fremmedspråksenteret for å samle gode eksempler på læringsfremmende arbeidsmåter i opplæringen i fremmedspråk. De beste ideene har fått faglig oppfølging og økonomisk støtte slik at læreren kan gjennomføre forsøk i egen klasse.

To bidragsyttere har mottatt støtte til gjennomføring av sine prosjekter, henholdsvis begynneropplæring i tysk for elever med spesielle behov og bruk av kunst i språkopplæringen, fra august 2006. Prosjektene ble presentert for lærerstudenter, lærere og lærerutdannere på Fremmedspråksenterets konferanse *Språk åpner dører* i november 2006. Dokumentasjon er tilgjengelig på Fremmedspråksenterets nettsted.

2.3 Flere lærere tar i bruk mapper i opplæring og vurdering

2.3.1 Spre kunnskap om Den europeiske språkpermen som verktøy i språkopplæringen

■ Handling

Skoleåret 2005-2006 ble *Språkpermen* for ungdomstrinnet introdusert gjennom etterutdanning for lærere, nettverk for skoler og lærerutdanning. Innføringen av *Språkpermen* og læreres og elevers erfaringer dokumenteres gjennom følgeforskning over to år på et utvalg skoler. Informasjon om tiltaket og resultatene spres på en nasjonal konferanse om *Den europeiske språkpermen* knyttet til kompetansehevingstiltak for lærere blant annet basert på utviklingsarbeid i regi av European Centre for Modern Languages (ECML) i Graz.

Skolene motiveres til å ta i bruk *Den europeiske språkpermen* som et didaktisk verktøy og et dokumentasjonsverktøy i elevenes språklæring.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, skoleeiere, skoler, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler

■ Tidsramme

Språkpermen tas i bruk fra 2006 fulgt av følgeforskning over to år.

■ Status

Språkpermen for aldersgruppen 13-18 år foreligger og er lagt ut på Utdanningsdirektoratets og Fremmedspråksenterets nettsider. Fremmedspråksenteret og Utdanningsdirektoratet samarbeider om implementering av *Språkpermen*,

og en prosjektgruppe skal i perioden 2006-2008 stå for innføring og utprøving på skoler over hele landet. Prosjektgruppen skal også stå for informasjon til skoleledere, skoleeiere og utdanningsadministrasjonen i fylkene om tiltak og resultater, blant annet gjennom Nettverk for kompetanseutvikling og en nasjonal konferanse i 2007.

2.4 Flere elever og lærlinger viser økt digital kompetanse i planlegging, gjennomføring og vurdering av opplæring i fremmedspråk

2.4.1 Spre kunnskap om digitale læringsressurser

■ Handling

Elever har ulike læringsstiler og læringsstrategier. Digitale ressurser og verktøy kan være tjenlige både i opplæring i delferdigheter og i arbeidet mot helhetlig språkkompetanse.

Tjenlige ressurser dokumenteres og gjøres tilgjengelig på Fremmedspråksenterets nettsted.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Senteret søker løpende etter ressurser og kommunikasjonsstøttende programvare som gjøres tilgjengelig via senterets nettsider. Det informeres jevnlig om nye læringsressurser gjennom et kortfattet nyhetsbrev.

2.4.2 Videreutvikle bruk av IKT ved avgangsprøve og eksamen i fremmedspråk og nasjonale prøver i engelsk

■ Handling

Ett av målene i *Program for digital kompetanse 2004-2008* om bruk av IKT i avgangsprøver og eksamen er å stimulere til økt bruk av digitale ressurser.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2005-2008

■ Status

Våren 2006 ble det tilbudt avgangsprøve i engelsk med IKT etter 10. trinn og eksamen i engelsk med IKT etter grunnkurs. Totalt valgte 60 skoler (ca. 1300 elever) denne prøveformen. Alle avgangsprøver og eksamener i alle fremmedspråk kan gjennomføres digitalt. Gjennom prosjektet *Den digitale skole*, og etter hvert som en del av systemene for gjennomføring og administrasjon av prøver (PAS/PGS), legges det til rette for at skolene enkelt skal kunne ta i bruk digitale medier ved gjennomføring av avgangsprøve/eksamen. Under muntlig eksamen i fremmedspråk har skolene mulighet til å la elevene lage en muntlig presentasjon hvor de blant annet bruker digitale medier. Denne muligheten utnyttes i økende grad.

2.4.3 Utvikle et felles nettsted for fremmedspråk

■ Handling

Det er sterk økning i tallet på nettsteder med relevans for fremmedspråkene. Imidlertid er det vanskelig å ha full oversikt over denne utviklingen. Det blir dermed viktig å sørge for samordning av sentrale nettressurser for fremmedspråk.

Det utvikles et felles nettsted som utvikler og formidler innhold med relevans for fremmedspråk.

■ Ansvarlige

Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2006

■ Status

Fremmedspråksenterets nettsted tilbyr informasjon til lærere, lærerutdanningen, foreldre og andre om blant annet nettressurser, forsøks- og utviklingsarbeid og etter- og videreutdanning. Design og funksjonalitet for nettstedet er utviklet eksternt. Sidene oppdateres daglig, og alle faglig relaterte linker kvalitetssikres. I løpet av høsten 2006 omstruktureres nettstedet, og informasjonen knyttes enda tydeligere opp mot de nye læreplanene.

3.1 Økt rekruttering til språkstudier for studenter som vil bli lærere

3.1.1 Bruke nettverk for å rekruttere til lærer-utdanning i fremmedspråk

■ Handling

Universiteter og høyskoler må sørge for at det utdannes et tilstrekkelig antall lærere i fremmedspråk. Utdanningsinstitusjonene som tilbyr utdanning for lærere i fremmedspråk, må arbeide for å få god rekruttering til læreryrket gjennom aktivt informasjonsarbeid rettet mot elever i videregående opplæring.

Eksisterende nettverk trekkes inn i utvikling av informasjonsmateriell og igangsetting av kampanjer som får ungdom i tale og gir god informasjon om yrket.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Nettverk for kompetanseutvikling

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Innenfor rammene av Nettverk for kompetanseutvikling er det etablert et nettverk av fagdidaktikere i fremmedspråk. Nettverket er gitt konkrete oppgaver innen informasjonsspredning og oppfølging av tiltak i *Språk åpner dører*.

3.1.2 Informere om og rekruttere lærerstudenter til språkfag og praktisk-pedagogisk utdanning

■ Handling

St. meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* oppmuntrer til tidlig start med 2. fremmedspråk, jf. tiltak 1.1.1. På barnetrinnet er klasselærere uten formell kompetanse i engelsk svært ofte lærere i faget, og en språkfaglig fordypning vil øke kvaliteten på opplæringen og elevenes læringsutbytte. Alderssammensetningen blant lærerne tilsier

at det må skje omfattende nyrekruttering av lærere i språkfagene.

Universiteter og høyskoler oppfordres til å motivere lærerstudentene til å velge språkfaglig fordypning og til å rekruttere studenter med utdanning i språk til å ta praktisk pedagogisk utdanning. Universitetene oppfordres til å motivere studenter som vil studere språk, til å velge den nye femårige integrerte lærerutdanningen.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, universiteter og høyskoler, Nettverk for kompetanseutvikling

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Utdanning.no og norgesuniversitetet.no informerer om utdanningstilbud. Utdanningsdirektoratet samarbeider med Nettverk for kompetanseutvikling for å finne fram til andre tjenlige kanaler for informasjon.

3.2 Økt etter- og videreutdanning i fremmedspråk

3.2.1 Videreføre og utvikle modeller og tiltak for kompetanseheving blant lærere i fremmedspråk

■ Handling

Utvikling av lærerens språkkompetanse, bruk av IKT i fremmedspråkopplæringen, tilrettelegging for et praktisk fag, tilpasset opplæring og elevvurdering i fremmedspråk, utvikling av læringskompetanse gjennom blant annet *Den europeiske språkpermen* og nye vurderingsformer bør stå sentralt i kompetanseutviklingen.

På grunnlag av de behov som skoleeierne melder, utvikler utdanningsinstitusjonene i samarbeid med skoleeierne fleksible, modulbaserte og kompetansegivende etter- og videreutdanningstilbud.

- Ansvarlige
Nasjonalt senter for fremmedspråk, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler, skoleeiere
- Tidsramme
2005-2008
- Status
Utdanning.no og norgesuniversitetet.no informerer om utdanningstilbud. Fremmedspråksenteret har opprettet kontakt med fagkoordinatorer knyttet til utdanningsavdelingene i de fleste fylkene. I samarbeid med Nettverk for kompetanseutvikling vil senteret gjøre tilgjengelig en nasjonal oversikt over gode kurstilbud og annen relevant informasjon for lærere i fremmedspråk. I tillegg arbeider senteret med å etablere en oversikt med kort presentasjon av ressurspersoner som kan tilby kurs i de ulike fylker innen ulike fagområder.

3.2.2 Publisere oversikt over kompetanseutviklingstilbudene i fremmedspråk

- Handling
Fra 2001 har det blitt utviklet relevante nasjonale og lærestedsspesifikke tilbud innen fremmedspråk i opplæringen. Det er viktig at lærere og skoleeiere får oversikt over tilbudene innen grunn-, videre- og etterutdanning. En god oversikt over dagens tilbud vil gjøre det mulig å vurdere behovet for utvikling av nye tilbud.
Det lages en oversikt med nærmere spesifisering av vektlegging av språk og fagdidaktikk, hvilke tilbud som tar i bruk IKT, hvorvidt det er snakk om nasjonale tilbud etc. Universitets- og høyskolesektoren og skoleeiere involveres i utarbeidelsen av en kravspesifikasjon for hvilken informasjon oversikten bør inneholde. Oversikten skal inneholde informasjon om tilbydere og kontaktinformasjon og publiseres på et felles nettsted for fremmedspråk.
- Ansvarlige
Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk, universiteter og høyskoler, skoleeiere

- Tidsramme
Årlig
- Status
Senteret har tatt kontakt med ulike typer tilbydere for å etablere en oversikt over tilbudene og vil ferdigstille oversikten i løpet av 2006.

3.2.3 Videreutvikle eksisterende nettbasert etter- og videreutdanning og utvikle nye utdanningstilbud

- Handling
For å sikre et nasjonalt løft av lærernes kompetanse innen fremmedspråk er det viktig å gjøre gode tilbud tilgjengelige for lærere over hele landet. Nettbaserte studier er fleksible og kan tilbys uavhengig av hvor i landet man bor. Nettbaserte etter- og videreutdanningstilbud i språk bør inneholde fagdidaktikk og fremme aktiv, bevisst og kritisk bruk av IKT i språkundervisningen.
PROFFT er et nasjonalt prosjekt som har utviklet fleksible studier i tysk og fransk med elementene språk, didaktikk og IKT og gitt nyttige erfaringer. Det utvikles liknende tilbud i andre fremmedspråk som spansk og russisk. Et stimuleringsiltak vil kunne være å integrere utenlandsopphold i studiet.
- Ansvarlige
Universiteter og høyskoler
- Tidsramme
2005-2008
- Status
Tilbudet fra PROFFT er utvidet med spansk, i tillegg til at det arbeides med utvikling av et studietilbud i russisk språk. Et videreutdanningstilbud for språklærere fra høsten 2006 er organisert i 10 moduler à 10 studiepoeng. Prosjektet representerer også kompetanseutvikling for partene – Universitetet i Oslo (administrasjon), Universitetet i Bergen, Universitetet i Tromsø, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Høgskolen i Agder, Høgskolen i Østfold og Høgskolen i Finnmark.

3.3 Utvidet fagtilbud i fremmedspråk med fagdidaktikk

3.3.1 Utvidet tilbud om språk som valg i allmennlærerutdanningen og språklinje i den femårige integrerte lærerutdanningen

■ Handling

Universitets- og høyskolesektoren har det nasjonale ansvaret for utdanningen av lærere i fremmedspråk. I *Kompetanse for utvikling. Strategi for kompetanseutvikling i grunnsopplæringen 2005-2008* slås det fast at "[d]et er universiteters og høyskoleers oppgave å tilby en relevant grunnutdanning som motiverer lærere for livslang læring [...] og sørge for at eget fagpersonale har nødvendig faglig kompetanse og innsikt i reformen og de utfordringer den representerer for grunnskole og videregående opplæring" (s. 11).

Universiteter og høyskoler oppfordres til å opprette flere studietilbud i ulike språk med fagdidaktikk.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, universiteter og høyskoler, Nettverk for kompetanseutvikling

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Utdanningsdirektoratet har tatt kontakt med Nettverk for kompetanseutvikling for oppfølging av tiltaket.

3.3.2 Delta i og utvikle internasjonalt samarbeid om grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere i fremmedspråk

■ Handling

Som ledd i arbeidet med Kvalitetsreformen har universitets- og høyskolesektoren inngått avtaler med utenlandske universiteter om utveksling av studenter og koordinering av utdanningsprogrammer.

Innenfor disse avtalene skal UH-sektoren sikre utveksling av lærerstudenter med land i språkområdet. Studieprogrammene organiseres slik at alle som ønsker det, kan få mulighet til å delta på slik utveksling. I noen fag kan et utenlandsopphold bli en obligatorisk del av utdanningen. Når studieprogrammene er tilrettelagt for utenlandsopphold, kan lærerstudenter søke økonomisk støtte fra Erasmusprogrammet.

Høyskoler og universiteter oppfordres til å arbeide videre med å tilrettelegge for internasjonalt samarbeid og studentutveksling, blant annet for å gi kompetanse i aktuelle språk og kulturer.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Kunnskapsdepartementet, universiteter og høyskoler

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Et nettverksarbeid er etablert mellom Göteborg universitet, Växjö universitet, København universitet, Århus universitet og Høgskolen i Østfold med sikte på å komme fram til en mastergradsplan med modulbeskrivelser. Mye av undervisningen kommer til å være nettbasert. Mulig oppstartstidspunkt er høsten 2007.

Utdanningsdirektoratet har tatt kontakt med Nettverk for kompetanseutvikling for videre oppfølging av tiltaket.

4.1 Økt kunnskap i utdanningssektoren og samfunnet om verdien av opplæring i fremmedspråk for utvikling av kultur, demokrati og mobilitet

4.1.1 Gjennomføre tiltak rettet mot skoler, universiteter og høyskoler for å markere Den europeiske språkdagen

■ Handling

Som oppfølging av det europeiske språkåret 2001 oppfordrer Europarådet og EU til årlig markering av den europeiske språkdagen 26. september. Dagen skal feire det språklige og kulturelle mangfoldet i Europa.

Det sendes ut informasjon til alle skolene og høyskolene i Norge om hensikten med den europeiske språkdagen hvor det oppfordres til markering av dagen. Det utlyses i tillegg en konkurranse hvor det beste bidraget fra skoler til markering av dagen blir premiert.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

Årlig

■ Status

I samarbeid med Fremmedspråksenteret sendte Utdanningsdirektoratet ut brev til UH-sektoren og grunnsopplæringen med forslag til markering av Språkdagen 2006, med utlysning av konkurranse og ønske om tilbakemelding om arrangementer. Vinnerbidraget fra Bodø videregående skole viste varierte aktiviteter som presenterte språktilbudet ved skolen og språkmangfoldet blant elevene. Dagen ble også markert med kinoreklame i de største byene.

Tiltaket videreføres med sikte på bredere involvering av grunnsopplæringen og høyere utdanning, og med informasjonstiltak også rettet mot allmennheten.

4.1.2 Bidra til elevaktiviteter knyttet til språkernes rolle i demokratiopplæringen

■ Handling

Utdanning for medborgerskap har lenge vært et viktig element i Europarådets arbeid. Det europeiske året for medborgerskap gjennom utdanning 2005 har som en av målsettingene å fremme samfunnsengasjement, demokrati-forståelse og medansvar og legger blant annet vekt på internasjonalt samarbeid og kultur- og språkkunnskaper. Opplæringsformer som fremmer aktiv elevdeltakelse blir understøttet.

Sammenhengen mellom språklæring, interkulturell kompetanse og demokratiopplæring skal tydeliggjøres og videreutvikles i grunnsopplæringen. Dette gjelder både i et nasjonalt perspektiv, for eksempel mht. minoritetsspråk i Norge, og internasjonalt, for eksempel med tanke på elevers forståelse av internasjonale hendelser og prosesser gjennom flere språk og kulturelle innfallsvinkler.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

2005-2007

■ Status

I samarbeid med skoler er det gjennomført en skrivekonkurranse i videregående opplæring som fokuserte på demokratiforståelse og Europarådets arbeid for å motarbeide terrorisme. Utdanningsdirektoratet vil ta kontakt med Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring ved Høgskolen i Oslo for videre oppfølging av tiltaket.

4.1.3 Gjeninnføre språkutmærkingen *European Label*

■ Handling

Språkprisen *European Label* ble lansert av EU i 1998 for å utvikle og høye nivået på undervisningen i fremmedspråk, regionale språk og minoritetsspråk. Hensikten med *European Label* har vært å vise betydningen av språkopplæring og språkkompetanse, og å bidra til utvikling og nytenkning rundt språkopplæring i deltakerlandene innen EU og på Island og i Norge.

Utmerkelsen tildeles av nasjonale juryer i henhold til felles europeiske og egne nasjonale kriterier. I Norge var Læringssenteret og Nasjonalt læremiddelsenter ansvarlige for tildeling av utmerkelsen. Synliggjøring i Europa og kontakt med vinnerprosjekter og fagmiljøer i andre land har betydd mye for tidligere norske vinnere.

Utmerkelsen tildeles årlig til ett eller flere prosjekter med relevans for grunnopplæringen i form av reisestipend eller midler til videreføring eller informasjonsspredning knyttet til prosjektet. Skoler, institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner kan innstilles til prisen.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, SIU (fra 2007)

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Utdanningsdirektoratet og Leonardo-kontoret ved Teknologisk institutt har stått for utlysningen i 2006. En jury med representanter fra Utdanningsdirektoratet, Leonardo-kontoret, Fremmedspråksenteret og Sveriges medlem i det europeiske *European Label*-nettverket har tildelt prisen for 2006 til *Wenn jemand eine Reise tut, so kann er/sie was erzählen – Kompendium og digitalt spill*. Produktet har som mål å oppøve reseptiv og produktiv muntlig språkferdighet i tysk i fremmedspråkundervisningen ved hjelp av digitale medier. Vinnerprosjektet har vært brukt i det såkalte PROFFT-programmet som tilbyr lærere nettbasert videreutdanning, og innenfor studiet tysk i lærerutdanningen ved

Høgskolen i Østfold. Juryens vurdering var basert på de europeiske og nasjonale kriteriene i tillegg til EU-kommisjonens prioriteringer for *European Label*-kampanjene i 2006 og 2007, "Grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere i fremmedspråk" og "Språklig mangfold i skolen".

4.1.4 Involvere medietilbydere for å synliggjøre verdien av flerspråklighet

■ Handling

I dag er engelsk det dominerende fremmedspråket i programtilbudet i etermediene. Kulturelle uttrykk fra andre språkområder enn det angloamerikanske er lite synlige, og skole og samfunn mister dermed en viktig kilde til motivasjon og bidrag til læring av andre fremmedspråk enn engelsk.

De nasjonale fjernsynskanalerne, kabelselskapene og andre tilbydere involveres i en dialog om mulige tiltak for å utvide de kulturelle referansene for programtilbud og kanalutvalg. Ambassader og eksportbransjen vil også være nasjonale samarbeidspartnere.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

2007

■ Status

Utdanningsdirektoratet har avklart etermedienes forpliktelser mht programprofil og dokumentasjon av reell fordeling av sendetid. Kringkastingsselskapene skal sørge for at minst 50 prosent av sendetiden i fjernsyn som ikke består av nyheter, sport, underholdningsprogram med konkurransepregede innslag, reklame eller tekstfjernsyn avsettes til sending av europeiske verk. Problemstillingen er tatt opp i media høsten 2006, og Utdanningsdirektoratet vil følge opp saken gjennom kontakt med Medietilsynet.

4.2 Økt kunnskap hos foreldre og elever om språkfag og konsekvenser av språkvalg

4.2.1 Samarbeide med foreldreutvalg nasjonalt og lokalt om informasjonsmateriell vedrørende fremmedspråk og språkvalg

■ Handling

Foreldre trenger et bredt informasjonsgrunnlag for å kunne gi råd og støtte til elevene om språkvalg og språklæring. Foreldre som behersker ulike aktuelle europeiske og ikke-europeiske fremmedspråk kan også være en ressurs for skolene.

Foreldreutvalgene sentralt og lokalt involveres i informasjonsspredning om språkvalg og kartlegging av språkressursene blant foreldre.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Foreldreutvalget for grunnskolen, skoleeiere og skoler

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Brosjyren *Valg av fremmedspråk på ungdomstrinnet* er utviklet av Fremmedspråksenteret i samarbeid med Foreldreutvalget for grunnskolen og Utdanningsdirektoratet og gjort tilgjengelig på nett og papir fra mars 2006.

4.3 Økt bruk av internasjonalt anerkjente dokumentasjonsverktøy for kompetanse i fremmedspråk for elever og lærlinger og i arbeidslivet

4.3.1 Informere om dokumentasjon av språkkompetanse innenfor rammen av Europass-ordningen

■ Handling

Det nye *Europass* ble lansert 1. februar 2005 i Luxembourg. *Europass* skal motivere til mobilitet og livslang læring i et utvidet Europa gjennom et helhetlig system for dokumentasjon av kompetanse og utdanning. Egenvurderingsdelen (språkpasset) av *Den europeiske språkpermen*, som er basert på det europeiske rammeverket, skal være en del av *Europass* (jf. 2.3.1). *Språkpermen* skal bidra til å styrke motivasjonen for å forbedre evnen til å kommunisere på flere språk og dokumentere innehaverens språkkunnskaper på en internasjonalt sammenlignbar måte.

Det utarbeides informasjon og tilbys veiledning om bruken av språkpasset på *Europass* sitt norske nettsted.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, SIU

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

En norsk versjon av *Europass* språkpass er utviklet som en av de fem delene av *Europass*. Språkpasset skal bidra til å beskrive språkkompetansen på en systematisk og forståelig måte i et felles europeisk format. På *Europass*' norske nettsted www.europass.no finner en informasjon og veiledning om bruken av språkpasset. På nettsiden kan språkpasset fylles ut elektronisk på alle de tilsluttede landenes språk. Fram til juni 2006 hadde 1500 personer logget seg på *Europass*' nettside for å hente de norske instruksjonene om språkpasset.

4.4 Økt kunnskap om samfunnets behov for andre fremmedspråk enn engelsk

4.4.1 Dokumentere verdien av kompetanse i fremmedspråk i arbeids-, kultur- og næringsliv

■ Handling

En undersøkelse gjennomføres i relevante næringer og bransjer for å dokumentere verdien av og behovet for fremmedspråkkompetanse i Norge. Vox-barometeret, som er en halvårlig undersøkelse for kartlegging av læring i arbeidslivet, kan være et tjenlig redskap i denne sammenhengen. Det er ønskelig at Vox konfererer med organisasjoner i arbeidslivet om innretting og målgrupper for undersøkelsen.

■ Ansvarlige

Vox, Nasjonalt senter for fremmedspråk, Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

Fra 2005

■ Status

Verdien av og behovet for fremmedspråkkompetanse i næringslivet er dokumentert gjennom en bred undersøkelse gjennomført av Vox høsten 2005 på oppdrag fra Fremmedspråksenteret. En foreløpig rapport, *Engelsk er ikke nok: En foreløpig rapport om bruken av fremmedspråk i norsk næringsliv i 2005*, ble publisert i mai 2006 og fikk ved lanseringen oppmerksomhet og redaksjonell oppfølging i media. Undersøkelsen bygger på 1032 svar fra mellom- og toppledere i norske import- og eksportbedrifter, og er den første store undersøkelsen i sitt slag som er gjennomført i Norge. Den foreløpige rapporten følges opp av en mer omfattende analyse som publiseres våren 2007.

5 Styrket internasjonalisering i opplæringen i fremmedspråk

5.1 Bedre utnyttelse av eksisterende bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland

5.1.1 Videreføre eksisterende og etablere nye ordninger med utenlandske språkassistenter og språklærere fra sentrale samarbeidsland

■ Handling

Gjennom internasjonale prosjekter eller ordninger som innebærer lærerutvekslinger og mottak av språkassistenter, kan kompetanse i fremmedspråk styrkes og interessen økes både hos lærere og elever. En slik ordning kan også fremme opplæring i andre fag ved hjelp av ulike fremmedspråk (se 5.1.3). Skoler kan søke om å være vertsskoler for språkassistenter gjennom *Comenius*-programmet.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet,
Kunnskapsdepartementet, SIU

■ Tidsramme

2006-2009

■ Status

Det arbeides med å etablere avtaler med utdanningsinstitusjoner i aktuelle målspråkland om en varig og stabil ordning med utveksling av framtidige språklærere som språkassistenter.

Det franske kultursenter og Utdanningsdirektoratet administrerer en ordning med franske språkassistenter i grunnopplæringen basert på en bilateral avtale.

Utdanningsdirektoratet har etablert et samarbeid med Goethe-Institut for å vurdere etablering av en ordning med språkassistenter fra Tyskland i grunnopplæringen. Det er etablert kontakt med den føderale forvaltning av tysk utdanningspolitikk vedr. et program for tyske språkassistenter i Norge som inngår i tysk-norsk kulturavtale.

Oppfølgingen av dette tiltaket må ses i sammenheng med innføringen av EUs nye program for livslang læring fra 2007 og eventuelle endringer knyttet til tilbudet for norsk grunnopplæring.

5.1.2 Informere om verdien av lærerutveksling og språkassistentordninger

■ Handling

Informere om gode prosjektresultater og god prosjektdrift, blant annet på et felles nettsted for fremmedspråk (se 2.4.3).

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, SIU, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Fremmedspråksenteret har kontaktet ansvarlige institusjoner (SIU, Leonardo-kontoret) og lagt ut oppdatert informasjon på senterets nettsider.

5.1.3 Gjennomføre forsøk med integrering av fremmedspråk i andre fag i yrkesfaglige utdanningsprogrammer

■ Handling

Begrepet *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) er i Norge også kjent som bilingval opplæring. Dette er undervisning på et fremmedspråk i et annet fag enn fremmedspråket. Det gjennomføres forsøk med CLIL i yrkesfaglige utdanningsprogrammer som et ledd i forberedelse til elevutveksling i målspråklandet.

■ Ansvarlig

Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Fremmedspråksenteret har utarbeidet et konsept for integrering av fremmedspråk i andre fag i yrkesfaglig opplæring, knyttet til mobilitetsordninger, og har hatt stor pågang fra skoler som ønsker å delta i prosjektet. Opplegg, erfaringer og annet relevant materiale om innholdsundervisning på fremmedspråk (CLIL) legges løpende ut på nettstedet. Senteret og direktoratet samarbeider om igangsetting av et pilotprosjekt på et utvalg skoler høsten 2006.

5.2 Flere bilaterale avtaler med aktuelle målspråkland

5.2.1 Etablere kontakt med aktuelle målspråkland for opprettelse av språkstipend for lærere i tysk, spansk og russisk

■ Handling

Inngå avtaler med utdanningsinstitusjoner i aktuelle målspråkland for å sikre faglig forsvarlige studieopplegg, praksisopphold og effektiv bruk av stipendmidler, og en opplæring og etterutdanning i tråd med nasjonale mål for opplæringen i fremmedspråk. Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet skal bidra til at utenlandsopphold skal bli en obligatorisk del av utdanningen av lærere i fremmedspråk, og at eventuelle slike ordninger blir enkle å administrere.

■ Ansvarlige

Utdanningsdirektoratet, Nettverk for kompetanseutvikling, Kunnskapsdepartementet

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Utdanningsdirektoratet har registrert og videreformidlet ønsker og mulige løsninger mht utvekslingsordninger for grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere i tysk. Utdanningsdirektoratet vil ta initiativ til en oppdatert kartlegging av tilbud innen internasjonalisering.

5.2.2 Videreføre og videreutvikle bilaterale avtaler med land i og utenfor EØS-området om gjensidig utveksling innenfor fag- og yrkesopplæring

■ Handling

Det vurderes støtteordninger som gir den enkelte skole anledning til å hente inn en språklærer for to til ni måneder. Denne type ordninger er et tillegg til de EU-programmene som SIU administrerer.

Erfaringer fra bilaterale og gjensidige mobilitetsprogrammer som det norsk-tyske *Gjør det!* videreføres til andre land i og utenfor EØS-området.

Inngå avtaler med institusjoner i aktuelle målspråkland som sikrer språklig og faglig utvikling gjennom gode studieopplegg, praksisopphold og effektiv bruk av midler for personer i fag- og yrkesopplæring.

Fremme utvikling av bilaterale mobilitetsprogrammer innen EØS-finansieringsordningene, som gjelder de ti nye medlemsland i tillegg til Spania, Portugal og Hellas.

■ Ansvarlige

Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet, SIU, Vox

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

SIU arbeider for å fremme utvikling av bilaterale mobilitetsprogrammer innen EØS-finansieringsordningene.

5.3 Bedre utnyttelse av internasjonale samarbeidsprogrammer

5.3.1 Informere om prosjektmidler og god praksis knyttet til internasjonalisering

■ Handling

Informere på SIUs og Fremmedspråksenterets nettsted om ulike prosjektmidler som kan være aktuelle for norske søkere. I tilknytning til innføringen av EUs nye program for livslang læring (LLP) styrkes veiledning og informasjon til norske søkere. Synliggjøring av god praksis kan bidra til å sikre det faglige utbyttet av deltakelse i programmene.

■ Ansvarlige

SIU, Nasjonalt senter for fremmedspråk

■ Tidsramme

2007

■ Status

Fremmedspråksenteret har kontaktet ansvarlige institusjoner for å samle og synliggjøre tilgjengelig informasjon.

6.1 Mer forskning på sentrale områder innen fremmedspråk

6.1.1 Videreføre eksisterende og arbeide for å få igangsatt nye forskningsprogrammer på sentrale områder innen fremmedspråk som berører praksisfeltet og lærerutdanningen

■ Handling

For å kunne utvikle og forbedre innhold, læremidler og arbeidsmåter i opplæringen i fremmedspråk, er det behov for økt satsing på forsøks- og utviklingsarbeid og forskning.

Tilpasset opplæring og elevvurdering i fremmedspråk, bruk av digitale medier, utvikling av elev- og lærerrollen, utvikling av interkulturell forståelse, bruk av mapper og nye evalueringsformer, tidlig start, innføring av "nye språk" (for eksempel spansk og russisk) og nye programmer for fremmedspråk i lærerutdanningen, vil være sentrale områder for forskning og forsøks- og utviklingsarbeid.

Universiteter og høyskoler, i samarbeid med skoleeiere, oppfordres til å etablere forskningsprogrammer og initiere forsknings- og utviklingsarbeid innenfor sentrale felt innen opplæringen i fremmedspråk.

■ Ansvarlige

Nasjonalt senter for fremmedspråk, universiteter og høyskoler, skoleeiere

■ Tidsramme

Fra 2005

■ Status

Fremmedspråksenteret har igangsatt et prosjekt innen kulturformidling gjennom tysk faget, som tar for seg hvordan tysk kultur og bildet av Tyskland formidles i undervisningen. Den tyske ambassade, Goethe-Institut og Den tyske skole bidrar med kompetanse og tilrettelegging i et utviklingsprosjekt igangsatt våren 2006. Målet er å utløse flere større og mindre prosjekter, for eksempel innen kulturformidling gjennom litteratur eller kultur og språk.

6.2 Mer forsøks- og utviklingsarbeid i fremmedspråk i lærerutdanningen

6.2.1 Initiere og styrke forsøks- og utviklingsarbeid knyttet til internasjonalt prosjektsamarbeid innen fremmedspråk

■ Handling

I et samfunn hvor mobilitet og utveksling blir mer og mer alminnelig, er det behov for nye og effektive opplæringsmetoder. I Norge har det vært lite forskning omkring bruk av fremmedspråk i internasjonal sammenheng. I nordisk sammenheng gis det støtte til forsøks- og utviklingsarbeid gjennom *Nordplus Språk*.

Det initieres prosjektsamarbeid både mellom spesifikke fagmiljøer, universiteter og høyskoler (tverrgående språkprogram og *Comenius* i EUs nye program for livslang læring), mellom skoler (*Comenius*) og mellom skoler og høyskoler og universiteter.

Forsøks- og utviklingsarbeid igangsettes også gjennom elærings- og skolepartnerskapsprogrammer (*eTwinning*), også i regi av EU. *eTwinning* integreres i *Comenius* i det nye programmet for livslang læring.

■ Ansvarlige

Nasjonalt senter for fremmedspråk, SIU

■ Tidsramme

2006-2009

■ Status

281 norske skoler har registrert seg i *eTwinning*. Norske skoler deltar i 59 prosjekter med partnerskoler fra til sammen 23 europeiske land. 18 av prosjektene har fremmedspråk som tema. Fordelingen av prosjektspråk (flere språk benyttes i flere av de 59 prosjektene): engelsk: 50 prosjekter, skandinaviske språk: 16, spansk: 4, tysk: 3, italiensk: 1 og polsk: 1 prosjekt. Det er ikke obligatorisk rapportering i programmet. Iglemyr skole vant i 2006 en pris for pedagogisk nyskapning i bruk av IKT og engelsk i oppretting av et virtuelt læringsmiljø for elever.

6.2.2 Utvikle modeller for bedre samspill mellom forskning og praksis i lærerutdanning i fremmedspråk

■ Handling

St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring* sier: "Departementet vil prioritere praksisrettet forsknings- og utviklingsarbeid i lærerutdanningen" (s. 101). I *Kompetanse for utvikling. Strategi for kompetanseutvikling i grunnopplæringen 2005-2008* understrekes det at "[d]et er universiteters og høyskoleers oppgave [...] å utføre forskning og utviklingsarbeid i samarbeid med skoleeiere [og] å bidra til å spre resultater fra forskning og utviklingsarbeid til relevante aktører" (s. 11).

Aktuelle forskningsområder er tilpasset opplæring og individvurdering i fremmedspråk, veiledning av nyutdannede lærere i fremmedspråk og mappevurdering i lærerutdanningen og i skolen.

Universitets- og høyskolesektoren, i samarbeid med skoleeierne, utvikler felles forskningsprosjekt og etablerer kanaler for å formidle forskning og resultater som er knyttet til fremmedspråkopplæring på alle nivåer og til utdanning av fremmedspråklærere.

■ Ansvarlige

Nasjonalt senter for fremmedspråk, Nettverk for kompetanseutvikling, universiteter og høyskoler

■ Tidsramme

Fra 2006

■ Status

Det er søkt Norges forskningsråd om finansiering av prosjektet *Tilpasset opplæring i 2. fremmedspråk*, ledet av Fremmedspråksenteret. Prosjektet utgjør en del av paraplyprosjektet *Læreren som medforsker*, initiert av lærerutdanningen ved Høgskolen i Østfold.

6.2.3 Opprette fagdidaktiske, skolerettede mastergradsstudier

■ Handling

Det eksisterer per i dag svært lite forskning som er knyttet til undervisning i fremmedspråk i skolen. Et tiltak som vil kunne stimulere og løfte fram slik forskning, er fagdidaktiske mastergrader.

Universiteter og høyskoler med lærerutdanning i fremmedspråk oppfordres til å utvikle fagdidaktiske skolerettede mastergrader med vekt på 2. fremmedspråk.

■ Ansvarlige

Universiteter og høyskoler

■ Tidsramme

2006

■ Status

Høgskolen i Østfold utreder høsten 2006 etablering av en fagdidaktisk mastergrad.

6.2.4 Vurdere tiltak som er gjennomført i strategiplanen *Språk åpner dører, spre informasjon om resultatene og oppdatere planen*

■ Handling

Gjennomførte tiltak skal evalueres, og pågående tiltak skal vurderes jevnlig. Informasjon om resultatene skal spres.

■ Ansvarlig

Utdanningsdirektoratet

■ Tidsramme

Løpende

■ Status

Utdanningsdirektoratet har satt i gang arbeidet med eksternt evalueringsoppdrag gjennom anbudsutlysning.

Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen

Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen ble etablert 1. juni 2005 i tilknytning til Høgskolen i Østfold. Departementet har delegert ansvaret for oppfølging av senteret til Utdanningsdirektoratet. Senteret forholder seg til Høgskolen i Østfold i administrative spørsmål. Senteret har også et nært faglig samarbeid med Høgskolen.

Fremmedspråksenteret skal være et nasjonalt ressurscenter for fremmedspråk i grunnsopplæringen og arbeide for at fremmedspråkopplæringen får høy kvalitet, blir tilpasset alle elever og gis et praktisk og variert innhold. Senteret skal bidra til at Norge blir et land med høy språkkompetanse i mange fremmedspråk, både europeiske og ikke-europeiske.

Senterets målgrupper er elever, lærere som underviser i språkfag i grunnsopplæringen og lærerutdanningen, studenter, forskere og læremiddelutviklere. For å bygge opp et positivt syn på fremmedspråk i samfunnet generelt vil også foreldre, media og allmennheten være viktige målgrupper for senterets virksomhet.

Senteret skal samarbeide med relevante fagmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

I senterets mandat ligger flere satsingsområder:

- Senterets hovedoppgave er å styrke kompetansen i språkfag hos lærere og elever. Det faglige arbeidet skal være basert på forsknings-, forsøks- og utviklingsprosjekter i nær kontakt med studenter og lærere.
- Senteret skal legge vekt på å utvikle arbeidsmetoder, innhold og eksempler på undervisningsmateriell som bidrar til å utvikle språkkompetanse og motivasjon for arbeid med fremmedspråk hos alle relevante målgrupper. Det skal særlig legges vekt på å bidra til at opplæringen i andre fremmedspråk legges til rette for alle, og at opplæringen får en praktisk tilnærming.
- Senteret skal bistå høyskoler og universiteter i forbindelse med lærerutdanning og etter- og videreutdanningstiltak.
- Senteret skal systematisere og informere om gode eksempler. Senteret skal videre bidra til informasjons- og erfaringsspredning av nasjonalt og internasjonalt forsknings-, forsøks- og utviklingsarbeid innenfor språkopplæring. Det skal legges særlig vekt på etablering av et eget nettsted for informasjonsspredning. Andre aktuelle tiltak er kurs, seminarer, besøk ved senteret og materiellutvikling.
- Senteret skal bidra til å bygge opp positive holdninger til det å lære språk, og skape forståelse i samfunnet for at Norge, som et lite land, trenger både dybde og bredde i den nasjonale fremmedspråkkompetansen.
- Senteret skal bistå Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet med råd når det gjelder læreplanutvikling og elevvurdering i språkfagene. Senteret skal bidra til å skape god progresjon og sammenheng i språkfagene gjennom hele utdanningsløpet, og bistå skoleeiere på kommunalt og fylkeskommunalt nivå i forbindelse med formidling og kompetanseutvikling.
- Senteret skal fremme likestillingsperspektivet i språkopplæringen når det gjelder gutter og jenter, sosioøkonomiske ulikheter og flerkulturelle miljøer.

Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU)

SIU ligger under Kunnskapsdepartementet og er et forvaltningsorgan med eget styre. Senteret er et service- og samarbeidsorgan som skal fremme internasjonalisering, kulturell kommunikasjon og internasjonal mobilitet innen høyere utdanning og alle andre trinn i opplæringen. Senteret har en viktig oppgave i å samordne tiltak på nasjonalt nivå, i samsvar med offisielle retningslinjer for politikken på feltet.

Under senterets oppgaver nevnes det at SIU skal

- være nasjonalt kontor for internasjonale programmer og tiltak innenfor høyere utdanning som etableres av KD og andre offentlige organer på eget initiativ, eller som norske myndigheter beslutter å delta i, for eksempel EU-programmer. Senteret skal også kunne drive internasjonaliseringsprogrammer for andre utdanningsnivåer enn universiteter og høyskoler og forvalte utdanningsprogrammer som omfatter grunnopplæring, yrkes- og profesjonsopplæring og voksenopplæring.
- kunne være avtalepart for andre departementer og oppdragsgivere som ønsker å få løst oppgaver innen internasjonalt høyere utdannings- og forskningssamarbeid, inklusive utviklingssamarbeid, og ta driftsansvaret for nye programmer.

SIU forvalter programmet for livslang læring, EUs samarbeidsprogram for all utdanning i Europa. Programmet støtter europeisk samarbeid i hele utdanningssektoren, fra barnehage til universitet, inkludert yrkes- og profesjonsutdanning, voksenopplæring og etterutdanning, og tilbyr muligheter til å knytte kontakter i hele Europa. I alt 31 europeiske land deltar i programmet, som består av en rekke underprogrammer:

- Comenius (barnehage, skole og lærerutdanning)
- Erasmus (høyere utdanning)
- Leonardo da Vinci (yrkes- og profesjonsutdanning)
- Grundtvig (voksenopplæring)
- I tillegg kommer fire støtteprogram: Politikkutvikling hvori inngår Arion (studiereiser for beslutningstakere i skoleverket), Språk, IKT og Spredning av resultater

Vox – nasjonalt senter for læring i arbeidslivet

Vox er en etat under Kunnskapsdepartementet som

- arbeider for økt deltakelse i samfunns- og arbeidsliv ved å heve kompetansenivået hos voksne med særlig vekt på grunnleggende ferdigheter, voksnes rett og realkompetanse.
- arbeider for å bedre voksnes ferdigheter i lesing, skriving, regning og bruk av IKT.
- har ansvar for læreplanen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og samarbeider med andre etater om førstegangsopplæringen.
- forvalter driftstilskudd til opplysningsorganisasjoner og fjernundervisningsinstitusjoner og tildeler midler til pedagogisk utviklingsarbeid i de samme organisasjonene.
- forvalter midler til læringsprosjekter som styrker grunnleggende ferdigheter.
- har spisskompetanse på voksnes rett til grunnopplæring og på dokumentasjon av realkompetanse.
- kartlegger og formidler ny kunnskap om voksnes læring.
- arrangerer konferanser og kurs om voksnes læring, og initierer nettverk for erfaringsdeling og utvikling.

Utdanningsdirektoratet

Utdanningsdirektoratet ble etablert 15. juni 2004 og har ansvaret for utviklingen av grunnskole og videregående opplæring. Utdanningsdirektoratet er Kunnskapsdepartementets utøvende organ.

Som myndighet har direktoratet et overordnet faglig ansvar for tilsyn med opplæringen, samt forvaltningen av embetsstyringen og sentrale lover og forskrifter. Forvaltningen av det statlige spesialpedagogiske støttesystemet Statped, statlige skoler og fagstyringen av de nasjonale sentrene er også direktoratets ansvar. Direktoratet er delegert ansvar for oppfølging av Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen fra Kunnskapsdepartementet.

Direktoratet har ansvaret for all nasjonal statistikk for grunnopplæringen, og skal på bakgrunn av resultatene initiere, utarbeide og følge opp forskning og utviklingstiltak.

Målet for Utdanningsdirektoratet er å sikre elev- og lærlingers rettigheter til likeverdig opplæring av høy kvalitet.

Hovedoppgaver for direktoratet:

Vurdering og analyse

Målrettet kvalitetsutvikling krever at læreren, skolen og skoleeieren har kunnskap om nåsituasjonen. Skoleporten skal bidra til dette. Under skoleporten.no vil man finne Elevundersøkelsen, karakterstatistikk, nasjonale prøver, komparative analyser, internasjonale tester og forskning. Dette kvalitetsvurderingssystemet vil være statens viktigste virkemiddel for å vurdere og analysere kvaliteten, utforme og iverksette politikk.

Utvikling, veiledning og støtte

Kvalitetsvurderingssystemet vil bidra til å målrette og styrke utviklingsarbeidet på skole-, skoleeier- og nasjonalt nivå. Utdanningsdirektoratet får videreført og styrket sitt ansvar for kompetanse og utvikling.

Tilsyn og forvaltning

Tilsynets overordnede formål er kvalitetssikring og -utvikling. Det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet er en viktig del av grunnlaget for et effektivt og målrettet tilsyn.

Forvaltning av økonomiske virkemidler vil bli delegert til Utdanningsdirektoratet, herunder tilskuddsordninger (inkludert tilskuddene til frittstående skoler). Utdanningsdirektoratet vil få et ansvar for å utarbeide forskrifter. Dette gjelder for eksempel læreplaner og regler om individvurdering.

Kunnskapsspredning og brukervedvirkning

Utdanningsdirektoratet skal bidra til at erfaringer deles og samarbeidet mellom ulike aktører i skolesektoren forbedres kontinuerlig. Utdanningsdirektoratet skal sørge for at lærerutdanningsmiljøene spiller en mer aktiv og mer målrettet rolle i framtidens skoleutvikling. Fylkesmannen, som faglig skal sortere under Utdanningsdirektoratet, skal fortsatt bidra til å bygge gode nettverk for skoleeier.

Nettverk for kompetanseutvikling

Det er opprettet 18 nettverk i fag og tverrgående områder som er prioritert i forhold til Kunnskapsløftet og oppfølgingen av *Kompetanse for utvikling – Strategi for kompetanseutvikling i grunnskoleutdanningen 2005 – 2008*. Nettverkene inngår i Nettverk for kompetanseutvikling og koordineres av nasjonale sentre, universiteter og høyskoler. Nettverkene får sitt oppdrag fra Utdanningsdirektoratet, og med tildelingen følger det krav om regnskaps- og resultatrapportering til direktoratet.

Nasjonalt nettverk for engelsk og fremmedspråk blir koordinert av Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen i samarbeid med Høgskulen i Sogn og Fjordane og Program for lærerutdanning ved NTNU.

- Bergem, R. m. fl. (2006). *Tidleg oppstart med nye lærerplanar. Kartlegging av erfaringar med førebuing og iverksetjing*. Arbeidsrapport nr. 196, Høgskulen i Volda, Møreforskning Volda.
- Bonnet, G. m. fl. (2004). *The Assessment of Pupils' Skills in English in eight European Countries 2002*. Paris European network of policy makers for the evaluation of educational systems (Rapporten finnes på <http://cisad.adc.education.fr/rev.a>)
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching and Assessment*. Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drew, I. (1997). *Future Teachers of English: A Study of Competence in the Teaching of Writing*. Upublisert doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Drew, Ion (2004). "Comparing Primary English in Norway and the Netherlands", i *Språk og språkundervisning* nr. 2, 2004.
- European Commission (2004). *Promoting Language Learning and Linguistic Diversity. An Action Plan 2004-06*.
- European Commission (2005). *Special Educational Needs in Europe. The Teaching & Learning of Languages*.
- Eurydice (2005). *Key Data on Teaching Languages at School in Europe - 2005 Edition*.
- Gjørven, R. (1999) "Learner Autonomy in the Curriculum Guidelines, (how) will it work?" i Ribé, R. (ed.): *Developing Learner Autonomy in Foreign Language Learning*, 133-145. University of Barcelona, Barcelona.
- Gjørven, R. (2003). "Focus on the Use of the Discussion Forum in the Learning Management Platform LINGO", artikkel presentert på The Canarian Conference on Developing Autonomy in the FL Classroom, Universitetet La Laguna, Tenerife 25.2.-2.3.2003.
- Gjørven, R. og Trebbi, T. (2004). "Fransk- og tyskfaget i skolen: Fra elitefag til et fag for alle", i *Examen scholae for språkstudenter*. Kompendium. Det historisk-filosofiske fakultet, høsten 2004, Universitetet i Bergen.
- Gjørven, R. og Trebbi, T. (2004). "Fra stygg andunge til svane", i *Bedre skole 2*, 2004.
- Gjørven, R. og Trebbi, T. (1997). "Apprendre à apprendre une langue en contexte institutionnel: deux exemples norvégiens", i H. Holec & I. Huttonen: *L'autonomie de l'apprenant en langues vivantes/ Learner autonomy in modern languages*, 191-207. Série Education, Conseil de l'Europe, Strasbourg.
- Graddol, D. (1997). *The Future of English?* London: The British Council.
- Graddol, D. (2006). *English Next*. London: The British Council.
- Gaarder, G. (2003). *Ut i verden med bare engelsk? Eller trenger vi flere fremmedspråk? Tysk som eksempel*. Europaprogrammet, Oslo.
- Hellekjær, G. O. (2005). *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities?* Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Hellekjær, G. O./Kvam, S. (2006). *Engelsk er ikke nok: En foreløpig rapport om bruken av fremmedspråk i norsk næringsliv i 2005* (http://www.fremmedspraksenteret.no/dokumenter/Forskning_utvikling/Vox250406.pdf)
- Hestnes, H. (2006). "Internasjonalisering i lærerutdanningen: Hvordan opplever norske elever og lærere å ha en engelsktalende lærerstudent i klasserommet?" *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 218 – 3/2006.
- Ibsen, E. (2004). "Engelsk i Europa 2002", *Acta Didactica* 2/2004 ILS, Universitetet i Oslo (<http://www.ils.uio.no/forskning/engelsk/>).
- Johansen, S. (2003). "Using Digital Portfolios in Teacher Education (French Didactics) as a Means to develop the Students Ability to reflect upon their own Learning", artikkel presentert på The Canarian Conference on Developing Autonomy in the FL Classroom, Universitetet La Laguna, Tenerife 25.2.-2.3.2003.
- Kern, R., Ware, P., & Warschauer, M. (2004). "Crossing Frontiers: New Directions in Online Pedagogy and Research", i *Annual Review of Applied Linguistics* (24), 243-260.

- Kompetanse for utvikling. Strategi for kompetanseutvikling i grunnopplæringen 2005-2008* (2004) Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Lagerström, B.O. (2000). *Kompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 1999/2000*. Statistisk sentralbyrå 2000/72. Oslo.
- Language Education Policy Profile: Norway*. Council of Europe, Utdannings- og forskningsdepartementet (2003 - 2004).
- Lehmann, T. (1999). *Literacy and the Tertiary Student. Why has the Communicative Approach Failed?* Upublisert doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Lindemann, B. og Speitz, H. (2002). "Jeg valgte tysk fordi hele familien ville det, men jeg angret". *Status for 2. fremmedspråk i norsk ungdomsskole*. Rapport 03/02. Telemarksforskning-Notodden.
- Lund, A. (2004). *The Teacher as Interface. Teachers of EFL in ICT-Rich Environments: Beliefs, Practices, Appropriation*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Markussen, E. og Sandberg, N. (2005). *Stayere, sluttere og returnerte*, NIFU STEPs skriftserie 6/2005.
- Minge, L. (2006). *Norwegen braucht Deutschkompetenz – ein Bedarf in der heutigen Gesellschaft und eine Herausforderung für die Schule*. Hovedoppgave, Høgskolen i Østfold.
- NOU 2003: 16 *I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle*. Utredning fra Kvalitetsutvalget. Oslo.
- Oslo kommune, Utdanningsetaten (2005). *Hovedrapport fra prosjektet IKT i flerkulturelle skoler*. Publisert på <http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no>
- Ostad, J. (2005). *Zweisprachigkeit bei Kindern mit Down-Syndrom*. Doktoravhandling, Humboldt-Universität zu Berlin.
- Phillipson, R. (2003). *English-Only Europe – Challenging Language Policy*. London: Routledge.
- Politisk plattform for en flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (Soria Moria-erklæringen)*
http://www.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html
- Program for digital kompetanse 2004 -2008*. Utdannings- og forskningsdepartementet (2004).
- SIU (2006). *Hva mer skjer i et Comenius-prosjekt? En undersøkelse om det uventede og ikke-planlagte*. Utlyst i *ComeniusNytt* nr. 6, 2006.
- Solfjeld, K. (2004). "Annet fremmedspråk på barnetrinnet", i *Språk og språkundervisning* nr. 4/2004.
- St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring*. Utdannings- og forskningsdepartementet (2003).
- The Common European Objectives in Education and Training: Indicators and Benchmarks in the Lisbon Strategy. A Norwegian Perspective*. Utdannings- og forskningsdepartementet (2004).
- Trebbi, T. (2006). "Freedom - A Prerequisite for Learner Autonomy? Classroom Innovation and Language Teacher Education", i Lamb, T. & H. Reinders (eds). *Learner and Teacher Autonomy: Concepts, Realities and Responses* (2006).
- Trebbi, T. (2003). "Curriculum development and learner autonomy in the foreign language classroom: con-straints and possibilities", i Little, D., J. Ridley & E. Ushioda (eds) *Learner Autonomy in the Foreign Language Classroom: Teacher, Learner, Curriculum and Assessment*. Dublin: Authentik.
- Trebbi, T. (2003). "Digital based learning situations: a new potentiality for developing learner autonomy in teacher education for teachers of French?" Artikkelen presentert på The Canarian Conference on Developing Autonomy in the FL Classroom, Universitetet La Laguna, Tenerife 25.2.-2.3.2003.
- Trebbi, T. og Gremmo, M-J. (2003). "L'enjeu des « deuxièmes langues étrangères » : réflexions à partir du cas de la Norvège", i *Le Français dans le Monde, Recherches et Applications*. Paris.
- Ulseth, B. m.fl. (2003). *From Language Teacher to Teacher of Languages. Results from a Socrates Project*. Høgskolen i Østfold, rapport 2003:3.
- Warschauer, M. og Kern, R. (red.) (2000). *Network-based Language Teaching: Concepts and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nyttige lenker

Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen

<http://www.fremmedspraksenteret.no/>

European Centre for Modern Languages

<http://www.ecml.at/>

European Label

<http://ec.europa.eu/education/language/label/index.cfm>

European Language Portfolio - Council of Europe

http://www.coe.int/t/dg4/portfolio/Default.asp?L=E&M=/main_pages/welcome.html

Eurydice på Internett:

<http://www.eurydice.org>

Council of Europe

<http://www.coe.int>

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment

http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp

Language Education Policy Profile for Norway

www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Profile_Norway_EN.pdf

Promoting language learning and linguistic diversity. An action plan 2004-06.

http://europa.eu.int/comm/education/doc/official/keydoc/actlang/act_lang_en.pdf

SIU

<http://siu.no/>

Program for fransk og tysk i skolen (PROFFT)

<http://profft.no/>

Trollstipend

http://www.fylkesmannen.no/fmt_fagomrade.asp?tgid=100&gid=19484&amid=1030064

United World Colleges (UWC)

<http://www.uwc.org/>

Det norske studiesenter i York

<http://www.york.ac.uk/inst/nsc/>

eTwinning

<http://www.skolenettet.no/etwinning>

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Departementenes servicesenter
Kopi- og distribusjonsservice
www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86
Oppgi publikasjonskode: F-4188B
Design: Magnolia design as
Foto: © Kerstin Mertens/Samfoto
Trykk: Interface Media 01/07 - opplag 8000 eks.

